



—  
Верховний  
Суд

ОГЛЯД  
рішень Європейського суду  
з прав людини  
(березень 2021 року)

<b>Стаття 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на життя)</b>	4
<b>SMILJANIĆ v. Croatia:</b> неефективні реалізація правил дорожнього руху та реакція судової системи на повторювані правопорушення, що мали наслідком загибель особи – порушення	4
<b>RIBCHEVA AND OTHERS v. Bulgaria:</b> смерть працівника правоохоронних органів у результаті дій фізичної особи під час проведення поліцейської операції – порушення (процесуальний аспект)	7
<b>Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)</b>	10
<b>BİLGİN v. Turkey:</b> відсутність судового перегляду законності переведення судді до іншого суду – порушення	10
<b>HUSSEIN AND OTHERS v. Belgium:</b> відсутність абсолютної універсальної юрисдикції кримінальних судів за заявами цивільної сторони стосовно катувань згідно з новим ретроактивним законом – відсутність порушення	12
<b>STOIMENOVIKJ AND MILOSHEVIKJ v. North Macedonia:</b> відсутність безсторонності судді Верховного суду, який засідав у колегії в складі 5 суддів у кримінальній справі та був близько пов'язаний з наступним цивільним провадженням – порушення	15
<b>DI MARTINO AND MOLINARI v. Italy:</b> непроведення апеляційним судом допиту свідків обвинувачення перед скасуванням виправдувального вироку, ухваленого судом першої інстанції в порядку спрощеного провадження – відсутність порушення	17
<b>Стаття 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)</b>	19
<b>TORTLADZE v. Georgia:</b> нез'ясування невідкладності обставин проведення обшуку в приміщенні консульства за відсутності дозволу суду на його проведення – порушення	19
<b>Стаття 10 Конвенції (свобода вираження поглядів)</b>	26
<b>EMİNAĞAOĞLU v. Turkey:</b> застосування дисциплінарного стягнення до судового чиновника за реалізацію ним свого права на вираження поглядів – порушення	26
<b>YURIY CHUMAK v. Ukraine:</b> відмова органів влади в наданні запитуваної заявником інформації стосовно указів Президента, позначених певними грифами – порушення	32
<b>MATALAS v. Greece:</b> засудження заявника за наклеп у зв'язку з коментарями, які він висловив, обіймаючи посаду генерального директора компанії, щодо її колишнього юрисконсульта – порушення	35
<b>BENITEZ MORIANA AND IÑIGO FERNANDEZ v. Spain:</b> кримінальне засудження за публікацію відкритого листа в місцевій газеті зі скаргами на поведінку судді під час проваджень, що стосувалися заявників – порушення	37

Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності)	42
<b>KARAHASANOĞLU v. Turkey:</b> тимчасовий арешт майнових активів заявника тривалістю більше десяти років, запроваджений у межах проваджень стосовно його ролі як генерального керуючого колишніх державних банків з метою забезпечення можливого відшкодування збитків на користь кредиторів – відсутність порушення	42
<b>GAVRILOVA AND OTHERS v. Russia:</b> ретроактивне скасування права власності на земельні ділянки, що належать до «лісових ресурсів» – порушення	46
<b>DABIĆ v. Croatia:</b> відмова в компенсації завданої шкоди майну, попередньо вилученому державою для потреб розміщення біженців та внутрішньо переміщених осіб – порушення	49
Рішення про відхилення запиту про надання консультативного висновку на підставі Протоколу № 16 до Конвенції	53
Рішення ЄСПЛ, ухвалені проти України	55

## СТАТТЯ 2 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА ЖИТТЯ)

SMILJANIĆ v. Croatia (№ 35983/14)

### Обставини справи

Родич заявників загинув у результаті дорожньо-транспортної пригоди, спричиненої Д. М., який проїхав на червоне світло світлофора на перехресті, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння. Його було засуджено та призначено покарання у виді позбавлення волі на два роки, з яких він реально відбув чотири місяці. Д. М. неодноразово порушував правила дорожнього руху; приблизно в той самий час проти нього було порушено декілька проваджень у справах про адміністративні правопорушення за водіння у стані алкогольного сп'яніння.

Заявники скаржилися, що органи влади не дотрималися національного законодавства у сфері правил дорожнього руху шляхом вжиття належних заходів до Д. М.

### Оцінка Суду

*Чинне законодавство у сфері безпеки дорожнього руху (матеріальний аспект)*

Справа стосувалася тверджень про недоліки з реалізації нормативно-правових актів. Існують вагомі підстави для захисту суспільства від шкоди в дорожньо-транспортних пригодах, що визнається відповідними міжнародними документами, внутрішнім законодавством і політикою, зокрема і здоровим глуздом. Держава, вживаючи належні стримувальні та превентивні заходи, має намагатися запобігати дорожньо-транспортним пригодам шляхом забезпечення дотримання відповідних правил, направлених на зменшення ризиків небезпечної, необережної чи безвідповідальної поведінки на дорозі.

Відповідне національне законодавство передбачало належні превентивні заходи, направлені на забезпечення громадської безпеки та мінімізацію кількості дорожньо-транспортних пригод. Питання полягало в тому, чи функціонувала ефективно ця нормативно-правова база на практиці.

Поведінка Д. М. у дорожньо-транспортній пригоді була розглянута відповідними органами влади як безвідповідальне водіння з умисним чи необережним ігноруванням безпеки інших осіб, що виходило за межі звичайної недбалості. Він мав довгу історію порушень відповідних правил дорожнього руху, зокрема водіння у стані сп'яніння, перевищення допустимих меж швидкості руху та недотримання вимог знаків дорожнього руху. За 12 років, що передували інциденту, він був 32 рази зареєстрований поліцією як особа, яка вчинила різні порушення правил дорожнього руху, і востаннє його було визнано винним за вчинення порушення менше ніж за два роки до

розглядуваного в цій справі інциденту. Тому органи влади мали достатньо підстав вважати його рецидивістом.

Утім у Д. М. двічі тимчасово вилучали водійське посвідчення лише на короткий період. Справді, на момент інциденту Д. М. мав дійсне водійське посвідчення, що дозволяло йому брати участь у дорожньому русі. За інші порушення Д. М. карали штрафами в малих розмірах чи громадськими роботами або лише доганою. Провадження стосовно десяти адміністративних правопорушень, вчинених Д. М., були припинені або у зв'язку із спливом строку давності, або у зв'язку з недоліками провадження самої поліції. На час інциденту Д. М. було обвинувачено у вчиненні адміністративного правопорушення за водіння у стані алкогольного сп'яніння. Рішення про вилучення його водійського посвідчення було зазначено в повідомленні поліції про накладення штрафу, проте після оскарження Д. М. цього рішення не було жодних вказівок на те, що суд розглядав питання вилучення водійського посвідчення до завершення розгляду справи. У рішенні суду першої інстанції за результатами розгляду цих проваджень суд помилково встановив, що Д. М. раніше не був судимим, а тому визнав штраф достатнім покаранням без вилучення його водійського посвідчення.

Хоча національні органи влади вжили певних заходів до Д. М., вони не змогли застосувати комплексний та всеохопний підхід до застосування ефективних стримувальних та превентивних заходів для того, щоб припинити постійні серйозні порушення правил дорожнього руху Д. М. Такий підхід вимагав би вжиття заходів, ключовим у яких є зменшення факторів ризику для безпеки дорожнього руху, наприклад, анулювання його водійського посвідчення чи вилучення на більш тривалий період, обов'язок повторного проходження навчання з правил дорожнього руху чи лікування від зловживання алкогольними та наркотичними речовинами, і в разі доцільності – застосування більш суворих стримувальних санкцій за його поведінку.

Вжиття таких заходів відповідало б механізмам, створеним у межах відповідної національної законодавчої бази і стандартів, схвалених Урядом, а також механізмам, наведеним у відповідних міжнародних матеріалах.

Хоча Суд не може спекулювати тим, чи була б вирішена справа іншим чином, якби органи влади діяли інакше, відповідний критерій, передбачений статтею 2 Конвенції, не може вимагати доведення того, що «якби не» бездіяльність чи недоліки в діяльності органів влади, смерть могла б не настати. Замість цього було достатньо зробити висновок про те, що численні випадки невжиття органами влади належних заходів до тривалої протиправної поведінки Д. М і, як наслідок, незабезпечення ефективного функціонування на практиці превентивних заходів, направлених на забезпечення громадської безпеки та мінімізацію кількості випадків дорожньо-транспортних пригод, вийшли за межі простої неналежної координації чи бездіяльності. Тому тут була задіяна відповідальність держави з точки зору її позитивних зобов'язань за статтею 2 Конвенції.

*Ефективна судова система для вирішення справ у сфері порушень правил дорожнього руху (процесуальний аспект)*

Справа також стосувалася неналежності покарання, застосованого до Д. М. за спричинення загибелі родича заявників та затримку в реалізації цього покарання.

Кримінальний кодекс надавав національним судам можливість ухвалити рішення про призначення покарання у вигляді позбавлення волі строком від 3 до 10 років. Проте Муніципальний суд надав перевагу зіслатись на передбачену законом можливість призначення покарання нижче мінімальної межі, призначивши покарання у вигляді двох років позбавлення волі. Не маючи намірів втручатись у вибір судами засобів покарання Д. М. та не маючи наміру судити пропорційність цих засобів до вчиненого правопорушення, ЄСПЛ не міг не відзначити, що при оцінці Муніципальний суд не посилався на той факт, що Д. М. вже декілька разів карали штрафом за адміністративні правопорушення.

Окрім того, факт посилення муніципального суду на те, що до розглядуваного правопорушення поведінка Д. М. відповідала закону, різко контрастувала з його попередньою поведінкою як водія. За цих обставин, як видається, пом'якшення покарання Д. М. до рівня нижче встановленого законом мінімуму не було здійснено після ретельного вивчення всіх відповідних обставин та міркувань, пов'язаних зі справою.

Відповідне національне законодавство також передбачало, що процедури, пов'язані з ув'язненням, мають застосовуватися негайно і реалізація покарання може бути відкладена лише за виключних обставин. Не було достатньо зрозуміло, чому реалізація покарання Д. М. була відкладена на один рік після набрання рішенням законної сили, і тому це не могло вважатись обґрунтованим. Зокрема, заявники були вимушені декілька разів скаржитися на невиконання покарання Д. М. Така необґрунтована затримка не узгоджувалася з позитивними зобов'язаннями держави за статтею 2 Конвенції з виконання остаточних вироків без необґрунтованої затримки.

Установлені недоліки в реакції органів влади вказували, що внутрішня нормативно-правова база з безпеки дорожнього руху, застосована в цій справі, була далеко не суворою та мала незначний стримувальний ефект у запобіганні таким незаконним діям. Крім цього, не можна стверджувати, що поведінкою органів влади вдалося завоювати довіру громадськості в дотриманні органами влади верховенства права та здатності запобігати будь-яким проявам терпимості до незаконних дій.

### Висновок

Порушення статті 2 Конвенції (право на життя) у матеріальному та процесуальному аспектах.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 25 березня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

### Обставини справи

Заявники є членами сім'ї офіцера антитерористичного загону (МВС), який був убитий під час планової операції стосовно особи, яку вважали нестабільною та небезпечною. Злочинця було притягнуто до кримінальної відповідальності та засуджено, зокрема і за вбивство при обтяжуючих обставинах, до довічного позбавлення волі та зобов'язано відшкодувати заявникам шкоду. Проте заявники також закликали органи державної влади розслідувати причетність посадових осіб до смерті їхнього родича з урахуванням неправильної організації та планування операції.

Хоча окремого кримінального розслідування не було розпочато, останнє питання було розглянуто в межах двох внутрішніх розслідувань, проведених Міністерством. Заявники скаржилися відповідно до статей 2 та 13 Конвенції, що органи державної влади не змогли захистити життя їхнього родича та ефективно розслідувати недбалість, що спричинила його смерть. ЄСПЛ не встановив порушення матеріального аспекту статті 2 Конвенції, проте констатував порушення цієї статті у процесуальному аспекті і не визнав за необхідне розглядати скаргу окремо за статтею 13 Конвенції.

### Оцінка Суду

Рішення заслуговує на увагу тим, що ЄСПЛ вперше встановлює обсяг та зміст матеріальних та процесуальних зобов'язань держави, коли працівника правоохоронних органів убито під час запланованої операції суб'єктом цієї операції.

1. Щодо матеріального зобов'язання, передбаченого статтею 2 Конвенції, і, зокрема, щодо застосування позитивного оперативного зобов'язання, що встановлено у справі *Osman* (вжиття превентивних оперативних заходів для захисту особи, життя якої є під загрозою від злочинних дій іншої особи, рішення ЄСПЛ *Osman v. the United Kingdom*, п. 115) у цьому контексті ЄСПЛ постановив таке:

(а) Це позитивне оперативне зобов'язання поширюється також на смерть працівника правоохоронних органів під час запланованої операції. Відповідно, вирішивши залучити родича заявників до участі в операції як спеціаліста, якому було доручено мати справу з небезпечними особами, органи державної влади мали позитивне зобов'язання робити те, що можна було розумно очікувати від них, щоб захистити його від ризиків такої операції. Суд узявся до вивчення стандарту, згідно з яким необхідно було оцінити ступінь дотримання цього зобов'язання. Посилаючись на свою усталену прецедентну практику, ЄСПЛ наголосив, що стандарт розумності щодо цього позитивного зобов'язання (пункт 2 статті 2 Конвенції) не був таким суворим, як стандарт щодо негативного зобов'язання (пункт 2 статті 2 Конвенції) – утримуватися від застосування сили «більш, аніж абсолютно необхідної» (суворо пропорційне застосування сили, виключаючи будь-яку свободу розсуду). Навпаки, обсяг і зміст

позитивного оперативного зобов'язання має бути визначений у такий спосіб, щоб не накладати неможливого або непропорційного тягаря на органи державної влади з огляду на вибір, з яким вони стикаються (пріоритети та ресурси), та враховуючи непередбачуваність поведінки людей (див., серед іншого, *Osman v. the United Kingdom* п. 116; *Öneryıldız v. Turkey* [ВП], п. 107; *Finogenov and Others v. Russia*, п. 209; *Lambert and Others v. France* [ВП], пункти 144–48; і *Gerasimenko and Others v. Russia*, п. 96).

Щодо цього ЄСПЛ пояснив таке:

- обсяг / зміст позитивного зобов'язання із захисту працівників правоохоронних органів від ризиків для їхнього життя не повинен виключати їхньої участі в активних операціях проти озброєних та небезпечних осіб або створювати надмірне навантаження для їх організації;

- у той час як працівники правоохоронних органів, які добровільно прийшли на службу (особливо у спеціалізовані підрозділи, що протидіють терористичній діяльності / небезпечним особам), безумовно, повинні були знати, що це іноді може створити таку ситуацію, коли виникне загроза смерті, яку важко попередити, органи державної влади повинні були забезпечити належне тренування та підготовку таких офіцерів;

- органи державної влади повинні в повному обсязі виконувати своє негативне зобов'язання за пунктом 2 статті 2 Конвенції стосовно будь-якої особи, на яку безпосередньо направлена операція або яка стала її об'єктом.

(b) Хоча органи державної влади допустили помилки в плануванні та здійсненні операції, кроки, які вони вжили для мінімізації ризику для життя працівника правоохоронних органів, можуть вважатись обґрунтованими. Попри те що операція була необґрунтовано квапливою і ймовірний ступінь опору об'єкта був занижений, органи державної влади вжили обґрунтованих застережних заходів: вони зібрали інформацію розвідки про ціль і склали плани щодо того, як заарештувати особу та захопити вогнепальну зброю; вони залучили низку спеціально підготовлених офіцерів і діяли злагоджено, не порушуючи субординації. ЄСПЛ не розглядав питання щодо обладнання і вогнепальної зброї, що були в розпорядженні підрозділу по боротьбі з тероризмом (органи національної влади, які можуть краще оцінити відповідні потреби і взяти на себе відповідальність обрати одну з необхідних потреб, мали вирішити, яким чином розподіляти обмежені ресурси), а також щодо того, щоб працівники правоохоронних органів не були явно погано підготовлені для виконання своїх завдань.

ЄСПЛ підкреслив, що йому слід бути надзвичайно обережним у перегляді будь-якого з рішень, ухвалених органами державної влади щодо цього, з урахуванням попереднього досвіду (застережні заходи вже застосовувалися, навіть коли ЄСПЛ розглядав питання того, чи застосовували органи влади силу, що була «більш, ніж абсолютно необхідною», де, як зазначено вище, застосовувався більш суворий стандарт).

2. Що стосується процесуального зобов'язання, передбаченого статтею 2 Конвенції, з проведення ефективного розслідування ЄСПЛ, посилаючись на встановлені принципи, викладені у своїй усталеній практиці (зокрема, *Mastromatteo v. Italy* [ВП], пункти 89–90 та



94–96; і нещодавно, *Kotilainen and Others v. Finland*, п. 91), встановив, що органи державної влади повинні були розслідувати не тільки відповідальність безпосереднього вбивці, але й те, чи були причетними посадові особи до смерті офіцера через недбалість у плануванні та проведенні операції. ЄСПЛ підтвердив, що обов'язок провести розслідування, який виникає за обставин, що потенційно тягнуть за собою відповідальність держави у зв'язку зі стверджуваною недбалістю, також застосовується й у випадках, коли працівників правоохоронних органів під час виконання ними своїх службових обов'язків позбавили життя приватні особи. Щодо фактів ЄСПЛ встановив, що органи державної влади належним чином не виконали цей обов'язок через два серйозні недоліки у проведених внутрішніх (службових) розслідуваннях: одне з розслідувань не було розпочато з ініціативи органів державної влади (а найімовірніше, було порушено за скаргою матері померлого) і, що є ще більш важливим, мала місце повна відсутність публічності та участі заявників в обох розслідуваннях.

### Висновок

Порушення статті 2 Конвенції (право на життя) у процесуальному аспекті.  
Відсутність порушення статті 2 Конвенції в матеріальному аспекті.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 30 березня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

## СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД)

**BİLGEN v. Turkey** (№ 1571/07)

### Обставини справи

Справа стосувалася старшого судді Регіонального адміністративного суду м. Анкари, якого було переведено без його згоди до іншого суду одного із судових округів нижчої інстанції згідно з рішенням Вищої ради суддів та прокурорів, яке не підлягало судовому перегляду.

У 1979 році заявника було призначено помічником судді доповідача. Упродовж юридичної кар'єри заявник став головою Восьмої палати Адміністративного суду м. Анкари в 1998 році. У 2005 році заявника було призначено суддею до Регіонального адміністративного суду м. Анкари рішенням Вищої ради суддів та прокурорів (далі – Рада) без його згоди. Його заперечення було відхилено Радою з розгляду заперечень, рішення якої не підлягало оскарженню до звичайних судів. У 2006 році заявника було переведено до Регіонального адміністративного суду м. Сіваса. Цей суд був судом нижчої інстанції порівняно з тим, у якому заявник попередньо обіймав посаду. Жодних причин цьому переведенню не було надано.

Уряд оцінив професійну діяльність заявника у 2005 році. Заявникові було присвоєно «середню» оцінку та зазначено, що «...було б доцільно усунути його з посади голови та перевести до іншого суду, але не в м. Анкарі». Заявник стверджував, що у зв'язку із цією оцінкою йому було відмовлено в підвищенні заробітної плати.

27 липня 2006 року заявник звернувся до Ради із заявою про перегляд рішення про його переведення до суду м. Сіваса. Він стверджував, що рішення були ухвалені без його згоди, в порушення його суддівської незалежності та професійної репутації. З урахуванням того, що м. Сівас розташовувався в 440 км від його дому, переведення заявника становило втручання у право на повагу до сімейного життя. У відповідь Міністерство юстиції лише зазначило, що переведення відбувалися з урахуванням потреб служби. Це рішення не могло бути оскаржене до звичайних судів.

У 2007 році заявник звернувся до Міністерства юстиції з вимогою розкрити підстави його «середньої» оцінки. Міністерство відповіло, що атестаційні форми були засекреченими та не підпадали під сферу дії Закону про право на інформацію. Також у 2007 році, після звернення із заявою до Суду, Рада з перевірки суддів зазначила, що заявник був поінформований про свій рейтинг та отримав список рекомендацій із покращення, проти яких на той час він не заперечував.

Посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, заявник скаржився, що він був позбавлений можливості судового оскарження відмови в розгляді його заяви з перегляду рішення про переведення до нижчого суду.

## Оцінка Суду

ЄСПЛ повторив, що право на доступ до суду не є абсолютним та може підлягати законним обмеженням, мета яких є законною, а обмеження пропорційним. ЄСПЛ також підкреслив важливість розподілу влади та незалежності правосуддя.

ЄСПЛ відзначив, що законодавство Туреччини не забезпечувало суддів географічною гарантією. Водночас Суд визнав, що положення Конституції Туреччини та відповідні внутрішні положення, що гарантують незалежність судових органів в Туреччині, забезпечували заявника, судді на час подій, правом на захист від свавільного переведення. Зрештою ЄСПЛ зазначив, що це право було цивільним. ЄСПЛ нагадав, що в принципі спори між державними службовцями та державою належать до сфери дії статті 6 Конвенції в разі недотримання двох умов, наведених у справі *Vilho Eskelinen and Others*. Умови полягають у прямому виключенні можливості звернення до суду для вирішення спору; таке виключення має бути виправдане об'єктивними підставами в інтересах держави.

Незважаючи на те, що в цій справі відповідне законодавство прямо виключило можливість звернення до суду, ЄСПЛ з урахуванням особливої ролі правосуддя та важливості забезпечення принципу розподілу влад встановив, що виключення суддів зі сфери дії гарантій статті 6 Конвенції в питаннях умов їх працевлаштування не могло виправдовуватись об'єктивними підставами в інтересах держави.

ЄСПЛ підкреслив, що відповідно до Конституції Туреччини рішення про переведення заявника не було переглянуто й не було доступним для перегляду звичайним судом чи іншим органом, що реалізує судові функції. Тому відсутність судового перегляду була законною з точки зору національного законодавства. ЄСПЛ мав вирішити, чи відповідала Конвенції відсутність судового перегляду рішень про переведення суддів.

ЄСПЛ знову нагадав про важливість судової незалежності та процесуальних гарантій для захисту цієї незалежності стосовно рішень, які впливають на кар'єру судді. Окрім іншого, ЄСПЛ підкреслив міжнародне занепокоєння щодо неналежного використання механізму переведення в Туреччині проти суддів. Зрештою, на карту було поставлено довіру до правосуддя та особисту незалежність суддів. ЄСПЛ дійшов висновку, що відсутність доступу заявника до суду не переслідувала легітимної мети.

Отже, було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції.

## Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 9 березня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

## HUSSEIN AND OTHERS v. Belgium (№ 45187/12)

### Обставини справи

Справа стосувалася десятиох заявників із Йорданії, які звернулися із заявами як цивільні сторони до слідчого судді в м. Брюсселі про порушення кримінального провадження проти високопосадовців Кувейту за злочини, відповідальність за вчинення яких передбачено положеннями міжнародного гуманітарного права, стосовно дій, пов'язаних з першою війною в Перській затоці (1990–1991 роки).

У 2001 році, на час подачі заявниками своїх заяв, бельгійське законодавство визнало абсолютну форму універсальної кримінальної юрисдикції, навіть за відсутності будь-якого зв'язку з Бельгією. Згодом бельгійський законодавчий орган поступово запровадив критерії зв'язку з Бельгією та системою фільтрації для оцінки того, чи слід притягати особу до відповідальності. Коли набув чинності Закон від 5 серпня 2003 року, провадження, яке заявники спочатку розпочали у 2001 році, більше не відповідало новим критеріям, що регулюють юрисдикцію бельгійських судів, встановлену на майбутнє; отже, воно не могло продовжуватись у зв'язку із цим.

Урешті-решт, вимоги заявників не були задоволені на тій підставі, що на час набрання чинності Законом від 5 серпня 2003 року жодних слідчих дій ще не було здійснено і бельгійські суди в будь-якому випадку не мали юрисдикції розглянути та ухвалити рішення за позовом.

Заявниками у справі є громадяни Йорданії, які народилися в період з 1930 по 1973 роки та проживають в м. Аммані (Йорданія).

Під час першої війни в Перській затоці (1990–1991 роки) заявники, які проживали в Кувейті, переслідувалися органами державної влади Кувейту та були депортовані до Йорданії.

Згодом за законом Йорданії було створено об'єднання («Кооперативне товариство з питань повернення осіб з війни в Перській затоці») («Cooperative Society for the Gulf War Returnees») з метою надання взаємодопомоги своїм членам, зокрема отримання відшкодування завданої матеріальної та моральної шкоди.

У грудні 2001 року адвокат 7738 членів асоціації, включаючи заявників, подав заяву про приєднання їх до процесу як цивільних осіб від їхнього імені та з метою представлення їхніх інтересів до слідчого судді м. Брюсселя проти 74 осіб, більшість із яких були високопосадовцями з Кувейту, з метою відкриття кримінального провадження за геноцид на підставі Закону від 16 червня 1993 року про припинення серйозних порушень міжнародного гуманітарного права (так званий «Закон про універсальну юрисдикцію») зі змінами, внесеними Законом від 10 лютого 1999 року і, зрештою, заміненого Законом від 5 серпня 2003 року. Вони також вимагали відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої внаслідок правопорушень, у яких вони були стверджуваними потерпілими.

Після провадження, яке завершилось ухваленням рішення Касаційним судом 18 січня 2012 року, вимоги заявників не були задоволені, оскільки жодних слідчих дій на час набрання Законом законної сили 5 серпня 2003 року не було проведено і в будь-якому разі суди Бельгії не мали юрисдикції розглядати та ухвалювати рішення в межах кримінального провадження.

Посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, заявники скаржилися, що, визнаючи провадження неприйнятним та відмовившись від юрисдикції, бельгійські суди не навели достатніх підстав для своїх рішень та позбавили заявників права на доступ до суду.

### Оцінка Суду

*Пункт 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд)*

#### Обґрунтованість рішень національних судів

У світлі своєї усталеної практики ЄСПЛ вважав, що національні суди надали конкретну та чітку відповідь на заяву, подану заявниками, і що вони не порушили свого зобов'язання обґрунтувати таке рішення. Крім того, ЄСПЛ не встановив нічого свавільного чи явно необґрунтованого в тлумаченні національними судами поняття «слідча дія». Справді, таке тлумачення відповідало меті Закону від 5 серпня 2003 року про скорочення судових спорів з питань універсальної юрисдикції, а також про встановлення перехідного механізму із запобігання наслідків для справ, що перебувають на стадії досудового слідства. Отже, не було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо обґрунтування рішень, ухвалених органом пред'явлення обвинувачень та Касаційним судом.

### Доступ до суду

ЄСПЛ зазначив, що заявники цілком очевидно обґрунтували обмеження свого права на доступ до суду, оскільки бельгійські суди відмовилися від юрисдикції розглядати та ухвалювати рішення в межах кримінального провадження, яке вони порушили, подавши заяву в кримінальному провадженні до слідчого судді в м. Брюсселі. Таке обмеження юрисдикції було наслідком впровадження перехідного механізму за змістом положень Закону від 5 серпня 2003 року.

Уряд пояснив, що метою нової системи було забезпечення належного здійснення правосуддя. Він стверджував, що існує ризик надмірного навантаження на суди, що могло б спричинити надходження великої кількості справ, обґрунтованих універсальною юрисдикцією без будь-якого зв'язку з Бельгією, а також про практичні труднощі в отриманні доказів. Ураховуючи підготовчий процес ухвалення Закону від 5 серпня 2003 року, слідувало, що реформа мала на меті усунути дипломатичну напругу,

спричинену визнанням згаданої абсолютної універсальної юрисдикції та кричущими політичними зловживаннями, до яких вона призвела.

ЄСПЛ вважав, що причини, які стосуються належного здійснення правосуддя, що спонукало Парламент розглянути законопроект, а також зв'язок з питанням імунітетів, який був підставою для вирішення справи згідно з міжнародним правом, можна розглядати як вагомі підстави загального інтересу.

У подальшому ЄСПЛ зазначив, що в 2001 році, на час звернення заявників, бельгійське законодавство визнавало абсолютну форму універсальної кримінальної юрисдикції. Далі законодавець поступово запровадив критерії, що вимагали зв'язку з Бельгією, та систему фільтрації для оцінки доцільності обвинувачення. Коли Закон від 5 серпня 2003 року набрав чинності 7 серпня 2003 року, провадження, яке заявники початково розпочали в 2001 році, вже не відповідало новим критеріям, що регулюють юрисдикцію бельгійських судів, визначену на майбутнє. Тому розгляд справи не міг бути продовжений на цій підставі.

Крім того, ураховуючи рішення Касаційного суду про те, що юрисдикція бельгійських судів може бути збережена лише в тому разі, якщо слідча дія вже була проведена до набрання чинності Законом, заява, подана заявниками, неминуче не була б задоволена, оскільки така дія не була проведена, як це пізніше встановили Департамент обвинувачень та Касаційний суд.

Отже, ЄСПЛ постановив, що рішення бельгійських судів після набрання чинності Законом від 5 серпня 2003 року про відмову від юрисдикції з розгляду заяви цивільної сторони у кримінальному провадженні, поданої заявниками у 2001 році, не були непропорційними переслідуваній легітимній меті.

Таким чином, порушення пункту 1 статті 6 Конвенції встановлено не було.

### Висновок

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 16 березня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

### Обставини справи

Першого заявника було засуджено разом з його матір'ю (Б. С.) та іншими за відмивання коштів через укладення фіктивних кредитних договорів, які перший заявник засвідчував як нотаріус. На основі цих угод треті особи переказували кошти на рахунок Б. С. як погашення фіктивних кредитів. Заявники безуспішно оскаржували вирок до Апеляційного суду, який засідав колегією у складі 5 суддів разом із суддею М. С.

Верховний суд підтримав це рішення.

Б. С. також подала цивільний позов про зобов'язання деяких тих самих третіх осіб повернути надані їм кошти на підставі кредитних договорів, посвідчених першим заявником. Ці особи у свою чергу подали зустрічні позови до Б. С., вимагаючи визнання цих кредитних договорів недійсними у зв'язку з фіктивністю. Позовні вимоги Б. С. були відхилені, а кредитні угоди визнані недійсними. Б. С., а після смерті останньої адвокат від її імені безуспішно оскаржували це рішення до Верховного суду.

Верховний суд засідав колегією у складі 5 суддів разом із суддею М. С.

За місяць до ухвалення Верховним судом свого рішення перший заявник розпочав процедуру успадкування після смерті Б. С., до спадкового майна якої було включено і її позов.

Заявники скаржилися на відсутність безсторонності колегії суддів Верховного суду, яка вирішувала справу за позовом Б. С. у зв'язку з участю судді М. С. як у цій колегії, так і в колегії суддів апеляційного суду, яка розглядала справу щодо неї.

### Оцінка Суду

Суд обмежив свій розгляд об'єктивним критерієм відсутності безсторонності суду.

Хоча кредитні угоди, що розглядалися в оскаржуваному цивільному провадженні, не були такими самими, як угоди, що були предметом розгляду у провадженні кримінальному, з урахуванням особи сторін, участі першого заявника як державного нотаріуса та контексту, в якому вони були укладені, вони мали досить схожий, проте не однаковий характер. Їхній майже однаковий характер також був одним з аргументів, на які посилалися позивачі, вимагаючи визнання договорів недійсними в цивільному провадженні. Цивільні суди, встановивши фіктивність договорів, прямо посилалися, зокрема, на висновки кримінальних судів стосовно кримінальної відповідальності Б. С., інших осіб та заявника.

Вони дійшли цього висновку, незважаючи на той факт, що кримінальне провадження стосувалося різних кредитних договорів, а тому не могло вважатися *res judicata* з питань, що виникли в межах цивільного провадження. Також примітно те, що розгляд колегіями суддів в обох провадженнях стосувався суті скарг Б. С.

З урахуванням комплексної оцінки, широкого обсягу перегляду Апеляційним судом, а також резонансу кримінальної справи на той час не можна було припустити, що суддя М. С. не знала про свою участь у цій справі, коли розглядала скаргу Б. С. в цивільній справі. Однак нічого не вказувало, що суддя розглядала можливість самовідводу або що вона поінформувала Голову Верховного суду про факт своєї участі у кримінальному провадженні до цього. У зв'язку із цим національне законодавство прямо зобов'язує суддів, які розглядають справу, негайно інформувати голову суду про обставини, що обґрунтовують його чи її відвід. Для Б. С. було неможливо вимагати відводу судді М. С., що розглядала її цивільну справу. Справді, в адвоката Б. С. не було реальної можливості дізнатися, що суддя М. С. може бути обрана до Верховного суду, тим більше зважаючи на відсутність усного провадження в цьому суді. Тому суддя М. С. мала привернути увагу Голови Верховного суду до цього питання.

Хоча суддя М. С. була лише одним із членів колегії у складі 5 суддів Верховного суду, з огляду на таємницю нарадчої кімнати не було можливим з'ясувати її фактичний вплив. Проте не оспорювалося, що суддя М. С. була виконувачем обов'язків Голови Верховного суду на час подачі касаційної скарги від імені Б. С. і була призначена до складу колегії суддів цього суду. Також не було пояснено, чому їй було необхідно входити до складу колегії відділу цивільного права Верховного суду (the Civil Law Department of the Supreme Court), що розглядала скаргу Б. С. у справі, яка, як стверджується, була єдиною в цьому відділі за час її роботи у Верховному суді.

У світлі наведеного вище та за конкретних обставин справи побоювання першого заявника щодо того, що суддя М. С. вже сформуvala погляди в цивільній справі по суті до того, як вона була передана до Верховного суду, могли вважатись об'єктивно виправданими. Отже, склад колегії суддів Верховного суду не відповідав необхідному конвенційному стандарту за об'єктивним критерієм.

### Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 25 березня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.



DI MARTINO AND MOLINARI v. Italy (№ 15931/15, 16459/15)

## Обставини справи

Заявники були засуджені в рамках спрощеного кримінального провадження, про проведення якого вони клопотали, з метою пом'якшення призначеного покарання. Суддя на стадії попереднього судового розгляду задовольнив їхні клопотання, вважаючи, що справа може бути розглянута на основі доказів у справі, зібраних стороною обвинувачення під час попереднього розслідування, які містили записи показань декількох «злочинців, які перетворилися на інформаторів». У подальшому, керуючись положеннями, передбаченими Кримінальним процесуальним кодексом (КПК), суддя на стадії попереднього судового розгляду розпорядився про заслуховування Б. С., колишнього діяча мафії, який тим часом став інформатором.

Суддя повністю виправдав другого заявника і частково виправдав першого заявника, засудивши його лише за один злочин. Суддя вважав, що зібрані докази недостатньо доводили їхню кримінальну відповідальність. З іншого боку, апеляційний суд скасував це рішення і визнав заявників винними, інакше оцінивши загальні докази, включаючи всі показання свідків, і визнавши це достатньою підставою для засудження.

## Оцінка Суду

### *Пункт 1 статті 6 Конвенції*

#### *а) Незаслуховування трьох свідків:*

Спрощене провадження надає обвинуваченим деякі беззаперечні переваги: значне зменшення розміру покарання в разі засудження та той факт, що сторона обвинувачення не може оскаржити вироки, які не змінюють правової кваліфікації правопорушення. З іншого боку, це послаблює процесуальні гарантії, передбачені національним законодавством: публічність судового розгляду справи, можливість вимагати надати докази, не включені до матеріалів обвинувачення, та викликати свідків.

Здатність обвинуваченого укласти угоду про визнання винуватості або домогтися зменшення розміру покарання, визнавши свою вину, однозначно відмовитися від права оскаржувати факти під час провадження або повністю співпрацювати зі слідчими органами є звичним явищем у європейських системах кримінального судочинства.

Подавши клопотання про розгляд справи в порядку спрощеного провадження, заявники, яким надавали допомогу адвокати, погодились обґрунтовувати свій захист доказами, зібраними під час попереднього розслідування, які вони взяли до уваги, і тим самим однозначно відмовилися від свого права домогтися виклику та допиту свідків у судовому засіданні. Крім того, вони погодились, що судді можуть використовувати записи показань «злочинців, які перетворилися на інформаторів», включені до матеріалів обвинувачення. Водночас вони знали або мали знати, що в разі ухвалення судом першої інстанції виправдувального вироку апеляційний суд має можливість

переглянути справу на основі тих самих доказів. Таким чином, їхнє клопотання про судовий розгляд у межах спрощеного провадження означало відмову від усних доказів і призвело до того, що судовий розгляд справи ґрунтувався на доказах, долучених до матеріалів справи. Отже, ця справа відрізнялася від попередніх справ, розглянутих ЄСПЛ, коли апеляційний суд не виконував вимогу безпосереднього допиту свідків, які були допитані в суді першої інстанції і показання яких суд мав би тлумачити іншим, несприятливим для заявника чином, та засудити його вперше.

Заявники не були свавільно позбавлені переваг, пов'язаних із принципами справедливого судового розгляду, оскільки після розгляду справи в порядку спрощеного провадження їм було надано право пом'якшення покарання. У справі також не було порушено жодних питань, що стосуються суспільних інтересів, які б суперечили такій відмові від усних доказів.

Крім того, Касаційний суд нещодавно ухвалив рішення, в якому широко розтлумачив положення КПК, за яким апеляційні суди мають *ex officio* заслуховувати свідків, які мають вирішальне значення для засудження, як у звичайному, так і у спрощеному кримінальному провадженні.

Таким чином, заявники не могли скаржитися на будь-яке порушення їхнього права на справедливий судовий розгляд через те, що апеляційний суд не допитав свідків.

### *b) Незаслуховування одного свідка:*

Свідок, про якого йде мова, був викликаний *ex officio* суддею на стадії попереднього розгляду, і тому допитаний останнім у судовому засіданні на відміну від інших свідків обвинувачення.

Право судді відступати від звичайних умов, що регулюють спрощене провадження, і таким чином отримувати, навіть *ex officio*, необхідні докази для свого рішення чітко наведені в КПК і *per se* не є порушенням принципів справедливого судового розгляду.

Засудження заявників обґрунтовувалося низкою доказів. Таким чином, показання відповідного свідка лише підтвердили показання інших свідків і всю сукупність наданих обвинуваченням доказів. Справді, ні суддя на стадії попереднього розгляду, ні апеляційний суд не надали вирішального значення показанням цього свідка. Крім того, суддя викликав цього свідка, щоб оцінити позицію одного зі співобвинувачених у справі заявників.

Ураховуючи вищевикладені міркування і, зокрема, доказову силу цих показань та маючи на увазі, що в принципі оцінка зібраних доказів є обов'язком національних судів, не можна було стверджувати, що без проведення допиту свідка апеляційний суд обмежив права заявників на захист.

### **Висновок**

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 25 березня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

## СТАТТЯ 8 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ)

TORTLADZE v. Georgia (№ 42371/08)

### Обставини справи

Заявник у цій справі є громадянином Грузії, народився 1964 року та проживає в м. Тбілісі. На час подій у цій справі він був Почесним Генеральним Консулом Кот-д'Івуару в Грузії. Як вбачалося з матеріалів справи, час від часу від також виконував функції консульського кур'єра.

Ця справа стосувалася, зокрема, проведення в рамках попереднього досудового розслідування обшуку в офісі Почесного Генерального Консула Кот-д'Івуару в Грузії та посилення національних судів на докази, здобуті в результаті такого обшуку.

24 серпня 2005 року поліція затримала А. І., колишнього керівника служби безпеки в Почесному Генеральному Консульстві Кот-д'Івуару («Почесне консульство») та його юриста на той час, за підозрою в незаконному володінні наркотичними речовинами з метою їх збуту. Під час допиту А. І. як підозрюваного він назвав заявника своїм довгостроковим розповсюджувачем / дилером наркотиків. Він також указував, що днем раніше придбав у заявника дванадцять з половиною таблеток «Subutex» (бупренорфін) у приміщенні Почесного Консульства.

Цього ж дня слідчий, який вів справу стосовно А. І., ухвалив рішення про проведення обшуку в приміщеннях Почесного Консульства за невідкладних обставин. У цьому рішенні не зазначались як речі, які поліція мала намір відшукати, так й інші деталі цієї слідчої дії. 25 серпня 2005 року поліція, діючи на підставі зазначеного вище рішення, увійшла до приміщень Консульства та провела обшук. Заявник, який був присутнім, оскаржував його законність, оскільки обшук порушував статтю 328 Кримінального процесуального кодексу та відповідні міжнародні норми, що захищають дипломатичні та консульські представництва. Заявник відмовився підписати протокол обшуку й письмово в ньому зазначив, що в цьому випадку Генеральний Консул мав сам дати попередню згоду на проведення обшуку.

Згідно з протоколом обшук у Почесному Консульстві проводився в період з 17:27 до 18:45 за участю Д. Дж., представника МЗС, та фіксувався на відео. Заявник відмовився від свого права запросити понятих для участі в обшуку. У результаті цієї слідчої дії із сейфа та письмового столу в кабінеті заявника було вилучено 227 таблеток «Subutex», 7 ампул морфіну гідрохлориду та декілька патронів до зброї.

27 серпня 2005 року заявникові було офіційно пред'явлено обвинувачення у вчиненні різних злочинів у сфері обігу наркотичних речовин та зброї за статтею 260 §§ 2 (а) та 3 (а) та статтею 236 §§ 1 та 3 Кримінального кодексу. Наступного дня за клопотанням прокурора суддя обрала заявникові запобіжний захід у вигляді тримання під вартою строком три місяці.

20 листопада 2006 року Тбіліський міський суд визнав заявника винним за пред'явленим обвинуваченням та призначив покарання у виді 18 років позбавлення волі. Суддя, дійшовши висновку про винність заявника, посилався на відповідні протоколи обшуку, показання А. І., показання двох офіцерів поліції, які проводили обшук у приміщеннях Консульства, і відеозаписи обшуків квартири заявника та приміщень Консульства. Суд першої інстанції визнав показання свідків захисту непереконливими та суперечливими. Що стосується питання імунітетів та привілеїв, то суд повністю посилався на пояснення Керівника консульського департаменту МЗС.

Заявник подав апеляційну скаргу на вирок. Окрім іншого, він указував на незаконність обшуку приміщень Консульства, а також на те, що йому не було повідомлено про право запрошувати понятих під час обшуку і що обшук було проведено в порушення статті 328 § 3 КПК (див. пункт 37 цього рішення), оскільки поліція не запитувала дозволу в керівника дипломатичного представництва Кот-д'Івуару.

19 червня 2007 року Апеляційний суд м. Тбілісі підтвердив законність засудження заявника, зменшивши строк покарання до 17 років позбавлення волі.

13 липня 2007 року заявник подав касаційну скаргу, в якій повторив усі аргументи, наведені в апеляційній скарзі.

18 лютого 2008 року Верховний суд Грузії визнав касаційну скаргу заявника неприйнятною та відхилив її. Верховний суд навів відповідне положення КПК, вказавши, що «справа [не була] важливою для розвитку права та послідовної судової практики; [оскаржуване] рішення [не відрізнялось] від чинної практики Верховного суду із цих питань, і апеляційний суд [не допустив] жодних серйозних процесуальних порушень під час свого розгляду, які могли б суттєво вплинути на її результат».

Посилаючись на пункт 1 статті 6 та пункт 1 статті 8 Конвенції, заявник скаржився на стверджувану незаконність та відсутність обґрунтування обшуку приміщень консульства й несправедливість кримінального провадження з огляду на використання доказів, отриманих у результаті обшуку.

### Оцінка Суду

#### Стаття 8 Конвенції

Загальні принципи щодо дотримання статті 8 Конвенції в контексті втручання у право особи на приватне життя наведені в пунктах 55–58 цього рішення.

#### Чи було втручання

Сторони зійшлися в думці про те, що обшук консульських приміщень становив втручання у права заявника за статтею 8 Конвенції. Суд не вбачив підстав для іншого висновку щодо цього (див., серед інших прикладів, *Modestou v. Greece*, no. 51693/13, § 29, 16 березня 2017 року; *Saint-Paul Luxembourg S.A.*, цит. вище, §§ 37 та 39; *Wieser and Bico Beteiligungen GmbH v. Austria*, no. 74336/01, § 43, ECHR 2007-IV; та *Panteleyenko v. Ukraine*, no. 11901/02, § 47, 29 червня 2006 року). Тому залишалось

з'ясувати питання, чи було таке втручання виправданим у розумінні пункту 2 статті 8 Конвенції (пункт 59 рішення).

*Чи було втручання виправданим*

Стосовно питання того, чи було втручання згідно із законом, Суд підкреслив, що обшук було проведено в рамках кримінального розслідування, порушеного на підставі тверджень про володіння та збут незаконних наркотичних речовин. «Обшук у невідкладних обставинах» був передбачений статтями 13 та частинами другою і четвертою статті 290 КПК, чинного на час подій (див. пункт 36 цього рішення). Із цього слідувало, що втручання мало основу у відповідному національному законодавстві. Що стосується аргументу заявника про те, що обшук порушував статтю 328 КПК тією мірою, що він був проведений без згоди керівника дипломатичної місії, ЄСПЛ зазначив, як підкреслили національні суди, що в цьому положенні прямо вказувалося, що ним врегульовувалася процедура обшуків приміщень дипломатичних представництв, а тому це не стосувалося справи заявника (див. пункт 37 цього рішення) (пункт 60 рішення).

Щодо сумісності обшуку з вимогами Віденської Конвенції про консульські зносини ЄСПЛ підкреслив, що національні суди ретельно дослідили відповідні принципи міжнародного права стосовно питання консульського імунітету та надали обґрунтовану відповідь на аргументи заявника (див. пункти 26 та 29 цього рішення). У зв'язку із цим суд зіслався на *travaux préparatoires*<sup>1</sup> вимог Віденської Конвенції про консульські зносини, за якими дві категорії посадових осіб консульства, а саме службові посадові особи консульства та почесні посадові особи консульства, мають різний правовий статус стосовно консульських привілеїв та імунітетів. Почесні консули, які є громадянами приймаючої Держави, згідно з *travaux préparatoires* не користувалися жодним консульським імунітетом, окрім імунітету від юрисдикції щодо офіційних дій, учинених при виконанні ними своїх функцій. Що стосується приміщень консульства, очолюваного почесним консулом, варто зазначити, що хоча текст попереднього проекту Конвенції про консульські зносини передбачав недоторканність таких приміщень у разі, якщо вони використовуються виключно для реалізації консульських функцій, це положення в кінцевому варіанті Конвенції було виключено (пункт 61 рішення).

У світлі наведених вище витягів із *travaux préparatoires* та з огляду на відповідні статті Віденської Конвенції про консульські зносини, а саме статті 31, 58, 59 та 71 (див. пункти 38–39 цього рішення) Суд установив, що висновки національних судів стосовно принципів міжнародного права про консульський імунітет були обґрунтованими й доцільними (пункт 62 рішення).

Не було сумнівів у тому, що обшук переслідував легітимну мету, а саме: запобігання злочину та захист прав інших осіб (див. *Modestou*, § 39, *K.S. and M.S. v. Germany*, § 36, *Gerashchenko*, § 128, та *Smirnov*, § 40, цит. вище). Залишається розглянути питання того,

---

<sup>1</sup> Із франц. «підготовчі роботи», матеріали, що використовуються при підготовці міжнародних договорів і які є фактично історією їх створення.

чи було втручання «необхідним у демократичному суспільстві». У зв'язку із цим Суд сфокусувався на твердженнях заявника про недостатній захист від свавільності та відсутність належних гарантій (пункт 63 рішення).

Починаючи з рішення про проведення обшуку, в цій справі обшук було проведено на основі рішення керівника департаменту поліції 25 серпня 2005 року за відсутності попереднього дозволу суду. У цьому рішенні не було посилань на будь-які відповідні факти і воно не було складене в точному формулюванні. Не було жодних посилань на предмети, які розшукуються, наприклад, наркотичні речовини; не було зазначено інформації про можливий зв'язок між розслідуваною справою та консульськими приміщеннями (порівняйте, *Modestou*, цит. вище, § 46). Крім цього, в рішенні не наводилися жодні нагальні обставини, які ймовірно вимагали невідкладного проведення обшуку без попереднього дозволу суду (див. у зв'язку із цим ч. 3 статті 290 КПК, наведену в пункті 36 цього рішення). На думку Суду, відсутність дозволу суду в цій справі була особливо проблематичною. Примітно, що відповідні слідчі органи визнали за доцільне звернутися до Міністерства закордонних справ за день до проведення обшуку (див. пункт 7 цього рішення). Проте впродовж цього періоду з незрозумілих причин вони не змогли отримати дозвіл суду на проведення обшуку. На думку Суду, Уряд за обставин цієї справи не обґрунтував використання невідкладної процедури обшуку (порівняйте, *Dragoş Ioan Rusu v. Romania*, no. 22767/08, § 41, 31 жовтня 2017 року) (пункт 64 рішення).

Водночас Суд не міг ігнорувати факт того, що обшук супроводжувався низкою процесуальних гарантій. Так, офіцерів поліції супроводжував представник МЗС, якому було дозволено бути присутнім упродовж проведення слідчого заходу. Обшук фіксувався на відео, запис якого відтворювався в суді; заявник також був присутнім під час обшуку. Крім цього, заявник жодного разу не стверджував, що під час обшуку були вилучені будь-які інші предмети, особливо ті, що стосуються його роботи (порівняйте, *Smirnov*, цит. вище, § 48) (пункт 65 рішення).

Що стосується судового контролю, ЄСПЛ підкреслив, що відсутність попереднього дозволу суду на обшук могла бути урівноважена наявністю *ex post factum* судового розгляду (див. *Heino v. Finland*, no. 56720/09, § 45, 15 лютого 2011 року). Проте такий розгляд має бути ефективним за конкретних обставин розглядуваної справи (див. *Smirnov*, цит. вище, § 45 коротко). У цій справі *ex post factum* судовий розгляд було проведено оперативно, 26 серпня 2005 року (див. пункт 14 цього рішення). Проте Суд зазначив, як ним уже було встановлено в рішеннях проти Грузії, хоча і в контексті розгляду справедливості кримінального провадження за статтею 6 Конвенції, що судовий розгляд після обшуку не є належним та достатнім для цілей встановлення обставин обшуку (див. *Kobiashvili v. Georgia*, no. 36416/06, §§ 67–69, 14 березня 2019 року, та *Megrelishvili v. Georgia* [Комітет], no. 30364/09, § 35, 7 травня 2020 року). ЄСПЛ вважав, що аналогічний висновок є виправданим і за статтею 8 Конвенції в цій справі. Національний суд у своєму рішенні не з'ясовував питання необхідності проведення обшуку за невідкладних обставин (див. *Stoyanov and Others v. Bulgaria*, no. 55388/10, §

130, 31 березня 2016 року). Також ним не було розглянуто питання необхідності такого заходу в демократичному суспільстві та його пропорційності (див. пункт 15 цього рішення; порівняйте *Doroż v. Poland*, no. [71205/11](#), § 28, 29 жовтня 2020 року; див. також, *mutatis mutandis*, *Hambardzumyan v. Armenia*, no. [43478/11](#), § 46, 5 грудня 2019, та *Zubkov and Others v. Russia*, nos. [29431/05](#) та 2 інші заяви, §§ 97–98, 7 листопада 2017 року). Убачається, що суд мав би це зробити, оскільки частина друга статті 13 КПК чітко передбачала оцінку законності та обґрунтованості обшуку і вилучення, проведених за відсутності дозволу суду (див. частину другу статті 13 КПК, наведену в пункті 36 цього рішення; порівняйте *Ivashchenko v. Russia*, no. [61064/10](#), § 89, 13 лютого 2018 року) (пункт 66 рішення).

Заявник оскаржував законність та обґрунтованість обшуку в рамках кримінального провадження проти нього. ЄСПЛ зазначив, що хоча, як стверджував Уряд, національні суди справді переглянули законність обшуку, вони не розглядали питання обґрунтування такого втручання та його пропорційності (пункт 67 рішення).

З наведеного вище, особливо з урахуванням встановлених вище недоліків «невідкладної процедури» та відсутності належного й достатнього судового нагляду за втручанням в цій справі, ЄСПЛ дійшов висновку, що обшук консульських приміщень не супроводжувався належними та достатніми гарантіями. Тому було порушено пункт 1 статті 8 Конвенції.

### *Пункт 1 статті 6 Конвенції*

Відповідні принципи стосовно справедливості провадження у зв'язку з використанням доказів, отриманих у порушення статті 8 Конвенції, були викладені Судом у справі *Vukov v. Russia* ([ВП], no. [4378/02](#), §§ 88–93, 10 березня 2009) (абзац перший пункту 69 рішення).

Загальні принципи стосовно доступу до суду були нещодавно викладені Судом у справі *Zubac v. Croatia* ([ВП], no. [40160/12](#), §§ 76–99, 5 квітня 2018 року; див. також *Chong Coronado v. Andorra*, no. [37368/15](#), § 32, 23 липня 2020 року).

### *Застосування цих принципів у цій справі*

Суд підкреслив, що скарга заявника за пунктом 1 статті 6 Конвенції мала подвійний характер: по-перше, його засудження було несправедливим з огляду на використання доказів, отриманих у результаті незаконного обшуку; по-друге, Верховний суд свавільно відмовив йому в доступі до суду касаційної інстанції. ЄСПЛ окремо розглянув ці два аспекти скарги (пункт 71 рішення).

*Твердження про несправедливість суду у зв'язку з допуском та використанням доказів, отриманих у результаті обшуку консульських приміщень*

Суд, за конкретних обставин різних справ, установлював, що факт посилення національних судів на докази, які були визнані такими, що незаконно отримані в розумінні статті 8 Конвенції, не суперечить вимогам справедливості, передбаченим статтею 6 Конвенції (див., серед інших прикладів, *Vukov*, цит. вище, §§ 94–98; див. також *Khan v. the United Kingdom*, no. [35394/97](#), §§ 34–40, ECHR 2000-V; *P.G. and J.H. v. the United Kingdom*, no. [44787/98](#), §§ 76–81, ECHR 2001-IX; *Valentino Acatrinei v. Romania*,

по. [18540/04](#), §§ 73–77, 25 червня 2013 року; та *Hambardzumyan*, цит. вище, §§ 78–81). Що стосується цієї справи, Суд вважав з огляду на відповідні принципи, наведені у справі *Вуков* (цит. вище, §§ 89–90), що заявник мав можливість оскаржити законність та достовірність доказу, отриманого в результаті оскаржуваного обшуку, у змагальний спосіб в суді першої та апеляційної інстанції. Хоча перегляд судом законності обшуку після його проведення був заплямований неналежністю та недостатністю (див. відповідне обґрунтування за статтею 8 Конвенції в пункті 66 цього рішення), його аргументи стосовно обставин обшуку та достовірності отриманого доказу були розглянуті судами та відхилені обґрунтованими рішеннями в межах кримінального провадження. У зв'язку із цим ЄСПЛ зазначив, що заявник не робив жодних заяв стосовно ймовірного порушення його права на захист (пункт 72 рішення).

Щодо якості доказу, починаючи з обставин обшуку, Суд зазначив, що обшук консульських приміщень у цій справі був спричинений інкримінуючими показаннями А. І. Окрім очної ставки із заявником, останній був допитаний у судах першої та апеляційної інстанцій за участю адвоката. У цьому аспекті справа відрізнялась від попередніх справ проти Грузії, в яких Суд установив, що проведені на основі оперативної інформації обшуки, які ніколи не перевірялися будь-яким національним судом, були запламовані свавіллям (див., *Kobiashvili*, §§ 61–65 та *Megrelishvili*, § 33, обидва цит. вище; та *Bakradze v. Georgia* [Комітет], по. [21074/09](#), § 26, 10 грудня 2020). Крім цього, обставини обшуку консульських приміщень підтверджувалися відеозаписом та твердженнями представника МЗС. ЄСПЛ вважав проблематичним той факт, що обшук консульських приміщень був проведений у спосіб, що не дозволяв подальше дактилоскопічне вивчення вилучених доказів. Він вважав, що поліція мала б вжити відповідних заходів безпеки задля запобігання можливому забрудненню доказів. Тим не менше, за обставин цієї справи це не ставило під сумнів достовірність доказу того, що вилучена речовина належала заявнику. Примітно, що заявник визнав наявність у нього ампул морфію. Крім того, наркотичні речовини було вилучено із сейфа та столу в кабінеті заявника (пункт 73 рішення).

Зрештою, Суд надає вагу тому факту, що вилучена речовина була не єдиним доказом, на якому ґрунтувалося його засудження. У своєму висновку про визнання заявника винним, національні суди посилалися на інкримінуючі показання А. І. Останній повторив свої досудові показання перед судами першої й апеляційної інстанцій. Крім цього, засудження заявника ґрунтувалось і на інших доказах, перевірених судом, а саме: відеозаписі обшуку, показаннях представника МЗС та офіцерів поліції, які проводили обшук (пункт 74 рішення).

За цих обставин Суд дійшов висновку, що використання доказу, отриманого в порушення статті 8 Конвенції, не підірвало загальної справедливості кримінального провадження щодо заявника. Тому пункт 1 статті 6 Конвенції порушено не було (пункти 75–76 рішення).

*Доступ до Верховного суду*



Що стосується скарги заявника на відсутність доступу до Верховного суду, ЄСПЛ нагадав, що ці самі питання вже ним розглядалися в межах відповідного процесуального законодавства Грузії та практики застосування і були визнані сумісними з пунктом 1 статті 6 Конвенції (див., *Kadagishvili v. Georgia*, no. [12391/06](#), § 175, 14 травня 2020 року; *Kobiashvili*, цит. вище, § 76; *Kuparadze v. Georgia*, no. [30742/09](#), §§ 75–77, 21 вересня 2017 року; та *Tchaghiashvili v. Georgia* (dec.), no. [19312/07](#), § 34, 2 вересня 2014 року). За твердженнями заявника, в цій справі Верховний суд уперше розглядав справу стосовно консульського імунітету, і тому для касаційного суду було важливо розвинути єдину судову практику, взяти справу до розгляду та вирішити її по суті. Проте ЄСПЛ зазначив, що заявник мав можливість повною мірою брати участь у змагальному провадженні в судах першої та апеляційної інстанцій. З огляду на ретельний розгляд аргументів заявника судами двох інстанцій ЄСПЛ вважав, що факт визнання касаційної скарги заявника неприйнятною не міг розглядатись як необґрунтоване та непропорційне обмеження його права на доступ до суду. Крім цього, в обмеженому обґрунтуванні рішення Верховного суду від 18 лютого 2008 року стосовно відхилення скарги заявника жодного спірного питання не виникло (див., серед інших справ, *Nersesyan v. Armenia* (dec.), no. [15371/07](#), §§ 23–24, 19 січня 2010 року; *Kukkonen v. Finland* (no. 2), no. [47628/06](#), § 24, 13 січня 2009 року; *Wnuk v. Poland* (dec.), no. [38308/05](#), 1 вересня 2009 року; *Marini v. Albania*, no. [3738/02](#), § 106, ECHR 2007-XIV (витяги), та *Jaczkó v. Hungary*, no. [40109/03](#), § 29, 18 липня 2006 року) (пункт 77 рішення).

З огляду на наведене вище Суд дійшов висновку про відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з відмовою Верховного суду розглядати справу заявника по суті (пункт 78 рішення).

### Висновок

Порушення пункту 1 статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) у зв'язку зі стверджуваною несправедливістю провадження.

Відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з відсутністю доступу до Верховного суду.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 18 березня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

## СТАТТЯ 10 КОНВЕНЦІЇ (СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ)

EMİNAĞAOĞLU v. Turkey (№ 76521/12)

### Обставини справи

Справа стосувалася накладення на судового чиновника дисциплінарного стягнення (переведення), рішення про що було ухвалене Радою суддів і прокурорів у зв'язку із заявами та критикою, які він висловив у ЗМІ, щодо деяких резонансних судових справ. На той час заявник також був головою «Ярсави» – асоціації суддів та прокурорів.

Заявник у справі, О. Ф. Е., – громадянин Туреччини, народився в 1967 році та проживає в м. Анкарі (Туреччина). На той час він був судовим чиновником, а також головою «Ярсави» – асоціації суддів і прокурорів. Заявник розпочав свою судову кар'єру в 1989 році. У 1998 році він був призначений прокурором Касаційного суду. У 2011 році став суддею в м. Стамбулі.

13 червня 2012 року, коли заявник перебував на посаді судового чиновника першого класу, рішенням другої палати Вищої ради суддів і прокурорів (ВРСП) на нього було накладено дисциплінарне стягнення – переведення на посаду в м. Чанкири – у зв'язку із заявами та критикою, зокрема щодо резонансних справ, у ЗМІ. Палата дійшла висновку, що своїми висловлюваннями заявник підірвав честь та гідність професії і втратив особисту гідність та повагу.

Заявник оскаржив це рішення, але накладене дисциплінарне стягнення було підтримане на пленарному засіданні ВРСП, яка, крім того, зняла деякі звинувачення щодо заявника. Після того як рішення про накладення дисциплінарного стягнення набрало законної сили, заявника було переведено на нову посаду.

15 квітня 2015 року, після набрання чинності Законом № 6572, ВРСП переглянула рішення про дисциплінарне стягнення стосовно заявника і вирішила замінити його доганою, але без внесення змін до обсягу звинувачень проти нього.

Посилаючись на статтю 6 Конвенції, заявник скаржився, зокрема, на застосоване дисциплінарне стягнення, стверджуючи, що він не мав права доступу до суду, оскільки не було можливості судового перегляду дисциплінарної процедури. Заявник також стверджував, що його право за статтею 8 Конвенції було порушене у зв'язку з використанням інформації, отриманої від перехоплених телефонних дзвінків, і що його право за статтею 10 Конвенції також не було захищено.

### Оцінка Суду

#### Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)

#### Застосовність цивільного аспекту статті 6 Конвенції

Відповідно до усталеної практики в рішенні ЄСПЛ у справі *Vilho Eskelinen and Others* спори між державою та державними службовцями в принципі належали до сфери цивільного аспекту статті 6 Конвенції, якщо не виконані такі дві умови: по-перше,

держава у своєму національному законодавстві повинна прямо виключити доступ до суду для відповідної посади або категорії працівників; по-друге, виключення повинно бути виправдане об'єктивними причинами в інтересах держави.

Щодо першої умови ЄСПЛ зазначив, що згідно із законом Туреччини, починаючи з конституційної реформи 2010 року, існувало право оскарження санкції у вигляді звільнення, накладеної ВРСП.

Що стосується другої умови, то наприкінці розгляду відповідного дисциплінарного провадження заявник був покараний ВРСП за заяви, зроблені ним у ЗМІ. Отже, предметом спору було, по суті, те, чи були ці заяви сумісними з обов'язком заявника проявляти стриманість, ураховуючи його посаду на той час. Слід визнати, що це питання вимагало зважування балансу різних зацікавлених інтересів. Однак, ураховуючи причини, наведені в рішеннях ВРСП, ЄСПЛ не визначив жодного аспекту предмету спору, який міг би зумовити «об'єктивні підстави в інтересах держави» у значенні рішення ЄСПЛ у справі *Vilho Eskelinen and Others* або підстави, пов'язані зі здійсненням державної влади. Крім того, особливе поєднання довіри та лояльності, що є вимогою для державних службовців, та незалежність судової влади не можуть бути легко узгодженими, оскільки представники судової влади користуються конкретними гарантіями, які вважаються необхідними для здійснення судової влади, і вони були зобов'язані, серед іншого, переглядати акти Уряду. Складний характер трудових відносин між членами судової влади та держави вимагав, щоб судова влада була достатньо віддалена від інших гілок влади в державі для того, щоб її члени могли ухвалювати рішення, які більшою мірою обґрунтовувалися вимогами закону і справедливості, без побоювань та користі.

ЄСПЛ вважав, що Уряд не зміг продемонструвати, що виключення доступу до суду було виправданим підставами в інтересах держави або що предмет спору був пов'язаний з реалізацією державної влади чи викликаний «особливим зв'язком довіри та лояльності» між заявником та державою як роботодавцем. З урахуванням особливого статусу членів судових професій та важливості судового перегляду дисциплінарних проваджень щодо них, не можна стверджувати, що особливі зв'язки довіри між державою та заявником виправдовували виключення прав, передбачених Конвенцією. Таким чином, пункт 1 статті 6 Конвенції застосовувався у світлі другої умови тесту відповідно до рішення ЄСПЛ у справі *Vilho Eskelinen and Others*.

### **Порушення права доступу до суду**

По-перше, ВРСП була несудовим органом. По-друге, хоча заявник зазнав дуже жорстких санкцій, важко було стверджувати, що провадження у Другій палаті ВРСП відповідало вимогам процесуальних гарантій, передбачених статтею 6 Конвенції: фактично мали місце письмові провадження і було надано дуже мало гарантій для відповідного судді / прокурора. У зв'язку із цим національне законодавство не містило жодних конкретних правил щодо процедури, якої слід дотримуватися, щодо гарантій, що надаються суддям та прокурорам перед ВРСП, або щодо порядку прийняття чи оцінки

доказів. Крім того, Друга палата ВРСП не проводила засідань, не викликала та не заслуховувала свідків. Зрештою, рішення, ухвалені цією палатою, містили лише елементарні міркування без наведення причин ухвалення нею такого рішення.

Крім того, рішення Другої палати ВРСП, яка розглядала дисциплінарні справи, можуть бути оскаржені в апеляційному порядку на пленарному засіданні Асамблеї (the Plenary Assembly). Однак не було доказів того, що це забезпечувало гарантії судового перегляду. Попередній висновок щодо відсутності процесуальних гарантій перед Другою палатою також був дійсним і для розгляду на пленарному засіданні Асамблеї. Отже, ні Друга палата, ні Асамблея ВРСП не можуть бути визначені як «судовий орган» у значенні пункту 1 статті 6 Конвенції. Також судовий розгляд не підлягав подальшому контролю з боку судового органу з повною юрисдикцією та наданням гарантій пункту 1 статті 6 Конвенції і Уряд не висунув жодних підстав, які могли б виправдати виключення відповідного дисциплінарного стягнення зі сфери судового перегляду.

Тому оскаржувана санкція, накладена на заявника компетентним дисциплінарним органом, не переглядалась іншим органом, що здійснює судові функції, або звичайним судом, тобто держава-відповідач порушила саму суть його права на доступ до суду. Відповідно, мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції через порушення принципу того, що справа повинна розглядатися судом, встановленим законом.

### **Стаття 8 Конвенції (право на повагу до приватного та сімейного життя)**

Заявник скаржився на використання записів його телефонних розмов, отриманих під час окремого кримінального розслідування, у дисциплінарному провадженні, порушеному проти нього.

ЄСПЛ у рішенні у справі *Karabeyoğlu v. Turkey* встановив порушення статті 8 Конвенції, зауваживши, що докази перехоплення телефонних розмов, зібрані в межах кримінального провадження, використовувалися для цілей дисциплінарного розслідування і що таке втручання не було «відповідно до закону» у розумінні пункту 2 статті 8 Конвенції.

У цій справі ЄСПЛ дотримувався думки, що Уряд не надав жодного фактичного пояснення чи аргументу, які могли б призвести до будь-якого іншого висновку. Хоча державний прокурор м. Стамбула, відповідальний за розслідування, надіслав заявникові інформаційну записку про припинення кримінального провадження та знищення матеріалів, зібраних під час спостереження, їх копія, безсумнівно, залишилася в розпорядженні судових інспекторів, які використали ці дані в рамках дисциплінарного розслідування щодо заявника. Як зазначалося у справі *Karabeyoğlu* (згаданій вище), використання цих даних не з метою, для якої вони були зібрані, не відповідало національному законодавству. Отже, ЄСПЛ визнав порушення статті 8 Конвенції щодо використання в контексті дисциплінарного розслідування записів телефонних розмов заявника, отриманих у межах кримінального розслідування.

## Стаття 10 Конвенції (свобода вираження поглядів)

Дисциплінарне розслідування та санкція, накладена на заявника, становили втручання у його право на свободу вираження поглядів. Це втручання мало правову основу, а саме згідно зі статтею 68 (2) (а) Закону № 2802, і переслідувало принаймні одну із цілей, визначених Конвенцією як легітимних – підтримка авторитету та неупередженості судової влади.

**Посада, яку обіймав заявник.** На час подій заявник обіймав посаду працівника прокуратури при Касаційному суді. Такий особливий статус наділяв його ключовою роллю серед судових професій при здійсненні правосуддя, і ця роль поклала на нього обов'язок діяти як гарант особистих прав і свобод людини, верховенства права завдяки своєму внеску в належне функціонування правосуддя, а отже, і до довіри суспільства до цієї системи. Він також був головою асоціації «Ярсава», яка відстоювала інтереси представників судових професій та принцип верховенства права. У зв'язку із цим ЄСПЛ раніше визнав, що коли неурядова організація звертає увагу на питання, що становлять суспільний інтерес, то вона виконує роль громадського наглядача, яка має таке саме значення, як і ЗМІ, а отже, може бути охарактеризована як соціальний «сторожовий пес», що користується таким самим захистом згідно з Конвенцією, що й ЗМІ. Отже, заявник мав не лише право, а й обов'язок як голова цієї законно створеної асоціації, яка продовжувала вільно займатись своєю діяльністю, висловлювати свою думку з питань, що стосуються функціонування системи правосуддя. Навіть якщо такі питання мали політичні наслідки, лише цього було недостатньо, щоб перешкоджати судді зробити заяву із цього питання. Відповідно, заявник був, по-перше, зобов'язаний проявляти розсудливість, притаманну його посаді судді / прокурора, і, по-друге, як голова асоціації суддів та прокурорів він мав роль зацікавленої сторони у громадянському суспільстві. Таким чином, його роль та обов'язки включали висловлення своїх поглядів щодо законодавчих реформ, які могли б вплинути на суди та на судову незалежність. У зв'язку із цим ЄСПЛ посилався на документи Ради Європи, які визнавали, що кожен суддя несе відповідальність за сприяння та захист суддівської незалежності і що із суддями та судами варто консультиватись і залучати їх до участі в розробці законодавства, що стосується їхньої професії, і функціонування системи правосуддя загалом.

**Зміст заяв заявника у справі.** Заявник був притягнутий до відповідальності в основному через три серії висловлених тверджень.

Перша група заяв стосувалася переважно критики певних заходів, ужитих під час кримінального розслідування проти організації, відомої як «Ергенекон» ("Ergenekon"). Хоча ЄСПЛ визнав важливим те, що заявник не відігравав жодної ролі у проведенні цього розслідування чи обвинувачення, він не міг не відзначити, що зауваження заявника справді містили критику судового розгляду цієї справи, який тривав. Із цієї точки зору та з урахуванням принципів, що впливають з обов'язку членів судової влади бути стриманими (duty of discretion), ЄСПЛ також взяв до уваги мотиви, наведені

Урядом в обґрунтування втручання у право заявника на свободу вираження поглядів, і причини, які можна вважати доречними для цієї групи тверджень.

Друга група заяв стосувалася в основному зауважень заявника щодо різних аспектів кримінального провадження, порушеного проти турецького журналіста вірменського походження (Гранта Дінка, вбитого у 2007 році). У своїх зауваженнях заявник критикував формулювання статті 301 Кримінального кодексу та спосіб, у який було розглянуто цю справу національними судами, зазначивши, що, перебуваючи на посаді прокурора Касаційного суду, він вважав, що правопорушення, у якому звинувачували журналіста, не було вчинено. ЄСПЛ зазначив, що ці зауваження стосувалися справи, яка вже була вирішена. Він також зауважив, що у справах, пов'язаних із цим положенням Кримінального кодексу, ЄСПЛ констатував порушення (рішення у справі *Altuğ Taner Akçam v. Turkey*, no. 27520/07, 25 жовтня 2011 року). Тому ЄСПЛ не зрозумів, як критику, про яку йде мова, можна було розцінювати як вчинок чи заяву, що підривають гідність професії заявника. Таким чином, заявник висловив власну думку та критичні судження щодо положення, що стосується свободи вираження поглядів, і його заяви явно були частиною дебатів із питань загального інтересу. Отже, його свобода вираження поглядів мала б користуватися високим рівнем захисту, а втручання у здійснення цієї свободи повинно було бути предметом суворого контролю, причому державним органам мала б бути надана вузька межа свободи розсуду.

Третя група заяв була присвячена певним актуальним питанням. Деякі твердження стосувалися критики Голови Управління з питань релігій щодо судових рішень про обов'язкову релігійну освіту, конституційної реформи і призначення колишнього секретаря Міністерства юстиції Міністром юстиції протягом виборчого періоду. Інші висловлювання стосувалися ролі поділу влади та принципу секуляризму, а також виступів політиків, спрямованих на суди та систему правосуддя загалом. Усі ці заяви в основному були спрямовані на ті питання, що стосуються правосуддя. Ці заяви явно були частиною дебатів із питань, що становлять загальний інтерес, і вимагали високого рівня захисту свободи вираження поглядів заявником. Крім того, деякі його заяви торкалися актуальних питань, які безпосередньо не стосувались системи правосуддя. У зв'язку із цим було важливо, що хоча не можна виключати участі членів судової влади в публічних дебатах з основних суспільних питань, вони принаймні мають утримуватися від політичних заяв такого характеру, які ставлять під загрозу їхню незалежність і підривають образ безсторонності. Однак у своєму рішенні по суті ВРСП не розмежувала заяви заявника, які безпосередньо стосувались судової системи, та заяви, що стосувались інших питань. Крім того, слід було взяти до уваги той факт, що заявник також виступав у ролі голови асоціації суддів та прокурорів. ВРСП не пояснила, яким чином розглянуті політичні заяви підривали «гідність та честь професії» та позбавляли заявника його «гідності та особистої поваги». Фактично лише незначна кількість заяв, про які йде мова, безпосередньо не стосувались системи правосуддя, і ці заяви не містили жодних безпідставних нападів на політиків чи інших судових працівників. ЄСПЛ

не зміг знайти достатньо підстав у рішенні ВРСП, щоб обґрунтувати висновок про те, що своїми заявами заявник підірвав гідність та честь судової професії.

**Процесуальні гарантії:** Дисциплінарне стягнення, накладене на заявника, не було переглянуто жодним зі звичайних судів у системі правосуддя держави-відповідача. Статтею 159 Конституції Туреччини передбачено, що дисциплінарні стягнення, накладені на суддів та прокурорів, не підлягали судовому перегляду, за винятком санкції про звільнення. Роль судів у демократичній державі полягає в гарантуванні самого існування верховенства права. Коли щодо судді порушується дисциплінарне провадження, це підриває довіру суспільства до функціонування системи правосуддя. ЄСПЛ дотримувався позиції, що будь-який суддя та прокурор, проти якого порушено дисциплінарне провадження, повинен мати гарантії проти свавілля. Зокрема, він або вона повинні мати можливість вимагати розгляду відповідного заходу незалежним та неупередженим органом, компетентним переглядати всі відповідні питання факту і права, щоб визначити законність заходу та засудити можливі зловживання з боку органів влади. Перед цим органом, що здійснює перевірку, зацікавленій особі має бути забезпечено змагальність для викладу своїх думок та можливості протистояти аргументам органів державної влади. Крім того, ВРСП проголосила своє рішення, не вважаючи доцільним розглянути аргументи заявника, який посилався на гарантії, регламентовані статтею 10 Конвенції. Зазначений орган не урівноважив право заявника на свободу вираження поглядів у належний спосіб і з урахуванням зазначених вище відповідних критеріїв. За таких обставин ЄСПЛ не був переконаний, що в цій справі було висунуто достатньо підстав для обґрунтування оскаржуваного заходу.

Отже, ЄСПЛ дійшов висновку, що твердження Уряду щодо обов'язку прояву стриманості членами судової влади були відповідними, особливо щодо першої та третьої групи заяв. Однак, особливо з огляду на той факт, що процес ухвалення рішень, який застосовувався в цій справі, був дуже недосконалим і не забезпечував гарантій, необхідних для статусу заявника як судового працівника та як голови асоціації суддів і прокурорів, оскаржувані обмеження права заявника на свободу вираження поглядів відповідно до статті 10 Конвенції не супроводжувались ефективними та адекватними гарантіями проти зловживань. Відповідно, мало місце порушення статті 10 Конвенції.

### Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) стосовно права заявника на суд.

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 9 березня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

YURIY SHUMAK v. Ukraine (№ 23897/10)

## Обставини справи

Справа стосувалася стверджуваної відмови національних органів влади, зокрема судів, у наданні на запит заявника інформації щодо обмеження доступу до нормативно-правових актів.

Заявник у справі був журналістом та членом неурядової організації (Харківська правозахисна група), а також заступником редактора її бюлетеня «Права людини».

Листом від 5 травня 2005 року заявник звернувся із письмовим запитом про надання інформації до Президента України стосовно практики незаконного обмеження (шляхом обмежувальних класифікацій, не пов'язаних із законом) доступу до нормативно-правових актів. Він підкреслив, що в телепрограмі, яка була в ефірі 5 квітня 2005 року, радник Президента України П. повідомив, що певні укази Президента України, позначені як «опублікуванню не підлягає» та «не для друку», будуть опубліковані найближчим часом і що частина указів Президента України, які містили суворо конфіденційну інформацію, може бути віднесена до категорії «для службового користування».

Оскільки жодної відповіді отримано не було, 11 липня 2005 року заявник звернувся з позовом до Печерського районного суду м. Києва, вимагаючи визнання незаконною бездіяльності Президента України в наданні відповіді на його запит від 5 травня 2005 року та зобов'язання Президента України надати заявникові обґрунтовану відповідь на його запит. Заявник вказував, що він подав цей запит як член неурядової організації та заступник редактора аналітичного бюлетеня «Права людини» і що бездіяльність Президента України порушувала права читачів бюлетеня бути поінформованими про ведення державних справ.

Пізніше справа була направлена за підсудністю до Чугуївського міського суду Харківської області, за місцем проживання заявника.

Листом від 1 червня 2006 року Секретаріат Президента України поінформував заявника, що Міністерство юстиції було відповідальним за Єдиний державний реєстр нормативних актів. Будь-хто може отримати копію нормативного акта з реєстру. Проте, за статтею 37 Закону про інформацію, офіційні акти, що містять інформацію, віднесену до державної таємниці, конфіденційної чи іншої інформації, яка не була публічною, не є доступними для громадськості.

5 червня 2006 року суд першої інстанції частково задовольнив позов заявника, визнавши, що відповідь на запит заявника не була надана вчасно. В іншій частині позов було залишено без задоволення.

У липні та вересні 2006 року заявник подав інші позови до цього ж суду, вимагаючи: 1) зробити заяву, в якій визнати, що відповідь від 1 червня 2006 року рівноцінна відмові надати йому інформацію на його запит від 5 травня 2005 року; 2) визнати цю відмову незаконною; 3) зобов'язати Президента України надати йому запитувану інформацію.



30 березня 2007 року заявник звернувся до Міністерства юстиції із запитом про надання йому схожої, як у запиті до Президента України, інформації, а саме щодо назв, номерів та дат указів Президента України, які були класифіковані як «не для публікації» тощо, та поінформувати його про те, які укази були розсекречені. Заявник стверджував, що він запитував цю інформацію як журналіст і член неурядової організації і ця інформація була необхідною для підготовки статті.

У своїй відповіді від 24 квітня 2007 року Міністерство юстиції поінформувало заявника про розгляд його запиту. У своїй відповіді Міністерство юстиції зіслалося на статті 30 та 37 Закону про інформацію і зазначило, що жодних правових підстав надання заявникові списку документів Президента України, що мають обмежувальні грифи, не було. Зрештою, інформації про розсекречені укази Президента України також не було.

У листопаді 2007 року суд першої інстанції відхилив заяви заявника, подані в липні та вересні 2006 року, вказавши, що запитувана інформація не стосувалася його особисто.

Апеляційний та касаційний суди підтримали це рішення.

Посилаючись на статтю 10 Конвенції, заявник скаржився на відмову надати йому інформацію, рішення про що було підтримане національними судами.

### Оцінка Суду

ЄСПЛ нагадав, що втручання у здійснення заявником свого права за пунктом 1 статті 10 Конвенції буде порушувати Конвенцію, якщо не відповідатиме вимогам, зазначеним у пункті 2 статті 10 Конвенції. Тому Суд мав визначити, чи було втручання «передбачене законом», чи переслідувало воно одну або декілька легітимних цілей, наведених у цьому пункті, та чи було втручання «необхідним у демократичному суспільстві» задля досягнення цих цілей (пункт 40 рішення).

Відповідні принципи для оцінки того, чи було втручання у право на свободу вираження поглядів «передбачене законом», викладені в рішенні ЄСПЛ у справі *Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v. Finland* ([ВП], no. 931/13, §§ 142–45, 27 червня 2017 року). Принципи стосовно питання, чи було втручання у свободу вираження поглядів «необхідним у демократичному суспільстві», наведені в рішенні ЄСПЛ у справі *Magyar Helsinki Bizottság* (цит. вище, § 187). Крім цього, відсутність ефективного судового перегляду може грати на користь порушення статті 10 Конвенції (див. *Vaka v. Hungary* [ВП], no. 20261/12, § 161, 23 червня 2016 року, з наступними посиланнями) (пункт 41 рішення).

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що національні органи влади не були повністю послідовними у своїх аргументах, зазначивши дві підстави для ненадання заявникові інформації на його запит: її конфіденційний характер та факт того, що ця інформація не мала жодних наслідків для його прав чи свобод (пункт 44 рішення).

ЄСПЛ зауважив, що, наводячи ці причини, як адміністративні органи влади, так і суди зіслалися на різні правові положення. Проте жодне із цих положень не стосувалося головного питання, яке постійно порушував заявник під час всього провадження, а саме незаконності використання обмежувальних грифів «не для публікації» та «не для друку» і тому обмеженого доступу до запитуваних документів. Заявник, зокрема, посилався на думку Міністерства юстиції та практику «розсекречування» схожих нормативно-правових актів іншого державного органу – Кабінету Міністрів (див. пункт 19 цього рішення). Однак його аргументи залишилися без відповіді. Більше того, на жодній зі стадій провадження національні органи влади не надали більш детальної інформації про умови та процедуру віднесення конкретних запитуваних нормативно-правових актів до конфіденційних. Зрештою, у своїх зауваженнях Уряд прямо вказав, що використання цих грифів не було передбачено національним законодавством (див. пункт 37 цього рішення) (пункт 45 рішення).

ЄСПЛ вважав, що питання законності та, зокрема, передбачуваності й деталей законодавчих положень, а також переслідувана відмовою легітимна мета в цій справі тісно пов'язана із ширшими питаннями про те, чи було втручання необхідним у демократичному суспільстві та пропорційним (див., *mutatis mutandis*, *Breyer v. Germany*, по. 50001/12, § 85, 30 січня 2020 року) (пункт 46 рішення).

У контексті цього Суд підкреслив, що будь-який аналіз пропорційності відмови відсутній і в рішеннях національних судів. Національні суди не розглянули аргументів заявника та, незважаючи на різні наведені причини органами влади, обґрунтовували свої висновки стислим твердженням про те, що запитувана інформація не стосувалася його особисто та була конфіденційною, без наведення жодних інших причин такого висновку. Не можна стверджувати про те, що національні суди застосовували стандарти, що відповідали процесуальним принципам, закріпленим у статті 10 Конвенції, та виконали свої зобов'язання надати «відповідні та достатні» причини, що могли б обґрунтувати це втручання (пункт 47 рішення).

З огляду на це ЄСПЛ позбавлений можливості подальшої оцінки законності та легітимної мети відмови національних органів влади надати заявникові запитувану інформацію. Суд дійшов висновку, що ця справа демонструвала процесуальне порушення чи помилку з боку українських органів влади та судів (див., *mutatis mutandis*, *Lazoriva v. Ukraine*, по. 6878/14, § 69, 17 квітня 2018 року). Тому було порушено статтю 10 Конвенції (пункт 48 рішення).

### Висновок

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 18 березня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

MATALAS v. Greece (№ 1864/18)

## Обставини справи

Справа стосувалася засудження заявника за наклеп у зв'язку з коментарями, які він висловив, перебуваючи на посаді генерального директора компанії, щодо її колишнього юрисконсульта, зокрема стосовно її роботи, під час трудового спору за їх участі.

Заявник у справі, Т. М., є громадянином Греції, народився в 1968 році та проживає в м. Кіфісії (Греція).

У 2007 році заявника було призначено генеральним директором компанії «AGROGI A. E». Він попросив усіх працівників надати йому інформацію щодо їхньої професійної діяльності. Юрист Л. П. в усній формі повідомила заявнику про судові справи, що розглядалися проти компанії. Заявник, піддаючи сумніву достовірність цієї інформації, відсторонив Л. П. від її посади та вжив інших відповідних заходів, зокрема вимагав повернення матеріалів справ.

Будучи нібито не в повному обсязі поінформованим про судові провадження, які тривали проти компанії, заявник направив юристу офіційний документ, у якому, серед іншого, було зазначено таке: «Ми засуджуємо непрофесійну та суперечливу етику поведінки, яку Ви демонструєте щодо нашої компанії ... [демонструючи] зловмисний намір з Вашого боку заподіяти шкоду інтересам компанії ... Інформація, яку Ви надали нам, є неповною та помилковою».

22 квітня 2008 року Л. П. подала кримінальну скаргу проти заявника, стверджуючи, що він вчинив наклеп щодо неї. Він був визнаний винним рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін апеляційним судом. Касаційний суд в основному відхилив касаційну скаргу заявника. Зрештою його було засуджено до покарання у вигляді 5 місяців позбавлення волі умовно.

Посилаючись на статтю 10 Конвенції (свобода вираження поглядів), заявник скаржився на те, що його кримінальне засудження за наклеп порушило його права.

## Оцінка Суду

ЄСПЛ вважав, що засудження заявника становило «втручання органів державної влади» у його право на свободу вираження поглядів. ЄСПЛ встановив, що втручання було передбачене законом, без з'ясування питання, чи було воно «необхідним у демократичному суспільстві».

ЄСПЛ визначив, що звинувачення Л. П. у непрофесійній та неетичній поведінці могло завдати шкоди її репутації та кар'єрі. ЄСПЛ мав збалансувати право на повагу до її репутації з правом заявника на свободу вираження поглядів.

ЄСПЛ підкреслив, що критика Л. П. була визначена національними судами як «факти» без надання переконливих аргументів. ЄСПЛ встановив, що ці твердження були «оціночними судженнями», а інші твердження факту підтверджували ці оціночні

судження. Аргументи заявника в цьому аспекті національними судами розглянуті не були. ЄСПЛ зазначив, що слова, використані заявником, були помірними й не були образливими. Окрім того, офіційний документ був надісланий приватно і заявник не публікував чи іншим чином не розповсюджував свої твердження доступними для громадськості способами, а отже, його твердження могли мати лише обмежений вплив на репутацію Л. П. ЄСПЛ також зазначив, що національні суди не взяли до уваги контекст – спір, що тривав, за участю заявника, – у якому були зроблені коментарі, та не оцінили шкоду репутації Л. П. Загалом, ЄСПЛ встановив, що характер та контекст оскаржуваного тексту не мали призвести до позбавлення волі, навіть умовно, оскільки така санкція неминуче мала стримувальний ефект на свободу слова. ЄСПЛ встановив, що мало місце порушення права заявника на свободу вираження поглядів.

### Висновок

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 25 березня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

BENITEZ MORIANA AND IÑIGO FERNANDEZ v. Spain (№ 36537/15 та 36539/15)

## Обставини справи

Справа стосувалася стверджуваного порушення права заявників на свободу вираження поглядів у зв'язку з їхнім кримінальним засудженням унаслідок публікації в місцевій газеті відкритого листа, у якому вони поскаржилися на поведінку судді в судових провадженнях, що стосувалися їх.

Заявники належать до членів неприбуткової організації «Plataforma Ciudadana Aguilar Natural», створеної у 2008 році з метою сприяння стійкому економічному розвитку, використання природних ресурсів у межах їх відновлення та гарантування збереження ландшафтів і природного середовища селища Агілар-дель-Альфамбра (провінція Теруель в Іспанії).

У серпні 2007 року Watts Blake Bearer España S.A. (WBB), власник контракту на видобуток корисних копалин, звернувся до муніципальної ради з проханням про видачу екологічної ліцензії на зайняття класифікованими видами діяльності.

Спочатку запит WBB на отримання екологічної ліцензії був позитивно схвалений консалтинговою архітектурною фірмою, проте далі був переглянутий. У зв'язку із цим було проведено другий технічний аналіз, який виконував архітектор І. З.

Указом від 25 червня 2008 року муніципальна рада визнала недійсними процедури з отримання адміністративного дозволу тією мірою, якою класифіковані види діяльності, для яких була потрібна ліцензія, вимагали аналізу для оцінки їхнього екологічного впливу, а не просто адміністративної ліцензії.

24 вересня 2008 року WBB звернулася з адміністративним позовом на цей указ до адміністративного судді провінції Теруель.

З урахуванням зазначених вище суперечливих оцінок суддя залучив / запитав незалежного експерта, ім'я якого було обране зі списку п'яти інженерів гірничодобувної промисловості, наданих Офіційною асоціацією інженерів гірничодобувної промисловості. Суд призначив експерта, і заперечень сторін щодо цього не надходило. Муніципальна рада оскаржила висновок призначеного експерта М. А. Компанія WBB поставила під сумнів безсторонність висновку, підготовленого експертом І. З., та його професійні здібності.

Рішенням від 25 листопада 2009 року суддя визнав заяву прийнятною, Указ від 25 червня 2008 року – недійсним. Це рішення ґрунтувалося на висновках призначеного судом експерта М. А. Суддя вирішив посилатися на цей висновок в силу ясності, послідовності, переконливості пояснень, безсторонності його автора, оскільки його було призначено під час судового розгляду, і тому, що експерт І. З. був батьком другого заявника.

18 грудня 2009 року муніципальна рада подала апеляційну скаргу на це рішення.

30 листопада 2012 року Вищий суд відхилив скаргу, посилаючись на ті самі причини, що й суддя в суді першої інстанції, а саме: відсутність кваліфікації І. З. як інженера,

упередженість з огляду на сімейні зв'язки з одним із членів «Plataforma Ciudadana Aguilar Natural».

11 березня 2010 року, коли розгляд цієї справи в апеляційному суді тривав, заявники опублікували відкритий лист до судді першої інстанції в колонці «Листи редактору» місцевої газети, в якій, зокрема, висловили думку, що під час ухвалення рішення суддя «... продемонструвала свою упередженість та некомпетентність».

Стосовно заявників за ініціативою прокуратури було розпочате кримінальне провадження. Вироком від 10 липня 2012 року кримінальний суддя визнав заявників винними в серйозній образі, вчиненій публічно. Суддя призначив покарання у виді щоденного штрафу в розмірі 8 євро впродовж десяти місяців з альтернативним покаранням у виді позбавлення волі за таких умов: несплата штрафу два дні поспіль призводила до позбавлення волі строком на один день. Заявників також зобов'язали опублікувати рішення в цій газеті за свій рахунок. Загальна сума штрафу складала 2400 євро з кожного заявника, витрати на публікацію – 2758 євро. Крім цього, вони мали відшкодувати судді завдану моральну шкоду в розмірі 3000 євро з кожного.

Це рішення було підтримано апеляційним судом. Скарга заявників до Конституційного суду на порушення їхньої свободи вираження поглядів також була відхилена.

У своїй скарзі до Суду заявники вказували, що їхня свобода вираження поглядів була необґрунтовано обмежена, в порушення статті 10 Конвенції.

### Оцінка Суду

У своїй оцінці ЄСПЛ вказав, що в цій справі засудження заявників становило втручання в реалізацію ними свого права на свободу вираження поглядів, гарантовану статтею 10 Конвенції (пункт 39 рішення).

Крім цього, таке втручання мало правову основу в законодавстві, а саме Кримінальному кодексі, яка була доступною, передбачуваною та сумісною з верховенством права (пункт 41 рішення).

Також Суд погодився з аргументом Уряду про те, що метою втручання був захист репутації чи прав інших осіб та підтримання авторитету і безсторонності суду (пункт 42 рішення).

Суду залишалося з'ясувати, чи було це втручання «необхідним у демократичному суспільстві», пропорційним та чи були наведені підстави національними судами достатніми й належними (пункт 43 рішення).

Відповідні загальні принципи наведені в пунктах 44–49 цього рішення.

*Внесок у дебати з питання, що становить суспільний інтерес*

Повертаючись до обставин цієї справи, Суд вважав, що оскаржувані твердження заявників стосовно функціонування правосуддя в контексті проваджень, які тривали, з питань, що мали екологічне значення для місцевого населення, належали до сфери дебатів з питань, що становлять суспільний інтерес. Крім того, ЄСПЛ погодився з тим,

що коли недержавна (неурядова) організація привертає увагу до питань суспільного інтересу, вона виконує роль суспільного наглядача, що має таке саме значення, як і ЗМІ (див. *Animal Defenders International v. the United Kingdom* [ВП], no. 48876/08, § 103, ECHR 2013 (витяги)), і може бути охарактеризована як «сторожовий пес» суспільства, що користується таким самим захистом за Конвенцією, як і ЗМІ (*ibid.*, *Magyar Helsinki Bizottság v. Hungary* [ВП], no. 18030/11, § 166, 8 листопада 2016 року та *Medžlis Islamske Zajednice Brčko and Others*, цит. вище, § 8). Питання щодо функціонування системи правосуддя, інституту, необхідного для будь-якого демократичного суспільства, справді становить суспільний інтерес. Тому твердження заявників вимагали особливо високого рівня захисту свободи вираження поглядів, при цьому особливо вузька межа свободи розсуду мала бути надана органам влади (пункт 50 рішення).

### *Характер оскаржуваних тверджень та обґрунтування національних судів*

ЄСПЛ підкреслив, що, засуджуючи заявників, кримінальний суддя провінції Теруель дійшов висновку, що заявники вийшли за межі критики рішення суду і сформулювали «ідеї та зауваження, прямо направлені [особисто] на суддю, яка [підготувала] [рішення] або зі своїх особистих мотивів [або] [з підстав] її професійної поведінки». Ця критика перетворилася на «особистий напад на особу, [яка] професійно виконувала [свої] судові функції, перетворивши цю статтю в персональний наклеп на суддю, приписуючи їй відсутність компетентності, [незнання] судової та професійної практики, і навіть ставлення, що суперечило судовій практиці, коли мова зайшла про її “упередженість”» (див. пункт 17 цього рішення). *Audiencia Provincial* Теруель дійшов висновку, що заявники не тільки піддали критиці рішення судді, а і приписали їй «необізнаність, упередженість чи несправедливу поведінку, які прямо вплинули на саму суть її людської гідності» (див. пункт 18 цього рішення). З урахуванням обставин справи ймовірно, що національним судам було важливо забезпечити превалювання захисту репутації судді над правом заявників на свободу вираження поглядів (пункт 52 рішення).

Залишалось з'ясувати, чи була «фактична основа» для цих суджень достатньою (пункт 54 рішення).

Повертаючись до тексту самого листа (див. пункт 14 цього рішення), ЄСПЛ дійшов висновку, що використані заявниками міркування були достатньо пов'язаними з фактами справи в доповнення до того, що їхні твердження не могли розглядатись як такі, що вводять в оману, і можуть бути вилучені / отримані з рішення. По суті, заявники дорікали судді М. М. з двох причин: ухвалення несправедливих рішень і те, що вона була «упередженою» суддею, продемонструвавши свою «відсутність безсторонності та компетенції». ЄСПЛ підкреслив, що заявники не були юристами і їхні коментарі про професійну поведінку судді потрібно було розглядати з урахуванням цього, оскільки відкритий лист демонстрував їхню глибоку незгоду з конкретними процесуальними рішеннями та загальним результатом розгляду. ЄСПЛ у зв'язку із цим нагадав, що свобода вираження поглядів «є застосовною не лише до “інформації” чи “ідей”, що позитивно сприймаються чи вважаються необразливими або байдужими, а й також до тих, що ображають, шокують чи турбують» (див. *De Haes and Gijssels*, цит. вище, § 46).

Таким чином, використання «в'їдливого тону» в коментарях, направлених на суддю, не було несумісним з положеннями статті 10 Конвенції (див., до прикладу, *Gouveia Gomes Fernandes and Freitas e Costa v. Portugal*, no. 1529/08, § 48, 29 березня 2011 року). На думку Суду, звинувачення, висунуті заявниками в їхньому листі, були критикою, яку суддя може очікувати отримати під час виконання ним своїх обов'язків, не були повністю позбавленими будь-яких фактологічних підстав, а тому мали розглядатися не як безпідставний особистий напад, а як справедливий коментар з питання, що мав суспільну важливість (див., *Kudeshkina*, цит. вище, § 95, та *Morice* [ВП], цит. вище, § 125). Тому не вбачається, що оскаржувані твердження перевищили межі допустимої критики в цій справі (пункт 55 рішення).

### Підтримання авторитету суду

ЄСПЛ повторив загальні принципи, розвинуті ним щодо цього, та навів їх у пункті 47 цього рішення. Справді, хоча може бути необхідно захищати правосуддя від нападів, що заподіюють шкоду і по суті є необґрунтованими, беручи до уваги, що в низці країн судді не можуть реагувати на них на свій розсуд, це не може призводити до того, що окремим особам буде заборонено висловлювати свої думки шляхом оціночних суджень на достатній фактологічній основі з питань суспільного інтересу, пов'язаного з функціонуванням правосуддя, чи забороняти будь-яку її критику. У цій справі суддя М. М. була частиною основоположного інституту Держави, а тому була об'єктом більш широкої критики, ніж звичайні громадяни (див. *Morice* [ВП], цит. вище, § 131) (пункт 57 рішення).

### Застосоване покарання

У цій справі кримінальний суддя провінції Теруель призначив заявникам покарання у виді штрафу в 2400 євро з альтернативним покаранням у виді позбавлення волі в разі несплати штрафу. Окрім рішення про публікацію вироку в цій самій газеті, яка коштувала 2758 євро, суддя також розпорядився про сплату ними компенсації завданої судді моральної шкоди в 3000 євро з кожного (пункт 16 цього рішення). ЄСПЛ підкреслив, що застосована до заявників санкція не була «найменш суворою», а навпаки мала певне значення і що не було надано жодних міркувань щодо факту того, що письмові твердження про суддю були зроблені не юристами, а зацікавленими нефахівцями, які не були стороною провадження. ЄСПЛ нагадав, що навіть у випадках, коли санкція є найменш суворою, наприклад, присудження лише «одного євро» відшкодування шкоди, як у справі *Mog* (цит. вище, § 61), вона тим не менше становить кримінальне покарання і в будь-якому разі цього факту самого по собі не достатньо для виправдання втручання у право заявника на свободу вираження поглядів (див. *Brasilier v. France*, no. 71343/01, § 43, 11 квітня 2006 року). ЄСПЛ підкреслив, що альтернативне покарання у вигляді позбавлення волі може бути застосоване в разі несплати штрафу. Такі кримінальні покарання за своїм характером неминуче матимуть стримувальний ефект (*Otegi Mondragon v. Spain*, no. 2034/07, § 60, ECHR 2011). Суд підкреслив, що в цій справі невиконання альтернативного покарання у вигляді позбавлення волі у зв'язку зі сплатою штрафів не анулювало засудження заявників чи довгострокові наслідки



наявності судимості (див. *Marchenko v. Ukraine*, по. [4063/04](#), § 52, 19 лютого 2009 року; див. також *Cumprăna and Mazăre v. Romania* [ВП], по. [33348/96](#), §§ 112–15, ECHR 2004-XI, де заявники були засуджені, зокрема, до семи місяців негайного позбавлення волі; і *Belpietro*, цит. вище, § 61, де заявники були засуджені до умовного покарання у вигляді чотирьох місяців позбавлення волі) (пункт 59 рішення).

Беручи до уваги особливо вузьку межу свободи розсуду, наданої органам влади в таких ситуаціях (див. пункт 48 цього рішення), ЄСПЛ вважав, що засудження заявників було непропорційним переслідуній меті (пункт 60 рішення).

### Висновок

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 9 березня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

## СТАТТЯ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ ДО КОНВЕНЦІЇ (ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ)

KARAHASANOĞLU v. Turkey (№ 21392/08 та 2 інші заяви)

### Обставини справи

Справа стосувалася, зокрема, провадження у фінансовому спорі стосовно генерального директора колишніх державних банків та тривалості заборон, накладених на його активи національними судами з метою забезпечення позову.

Заявник у цій справі скаржився на несправедливість провадження, зокрема його зупинення та те, що йому довелося нести тягар судових витрат; на неприсудження гонорару адвокату пропорційно сумам, що вимагав скаржник, та на непропорційне втручання в майнові права заявника у зв'язку з тривалими арештами його майна, накладеними судами як забезпечення позову скаржника.

### Оцінка Суду

У своїй заяві № 23392/08 (яка надалі була визнана прийнятною судом і розглянута), що стосувалась провадження, у якому суди вирішили, що позов втратив мету, заявник скаржився, що його було несправедливо зобов'язано сплатити судовий збір, вказуючи, що в разі необґрунтованості позову, за національним законодавством саме сторона, що ініціювала провадження, є відповідальною за судові витрати.

Зрештою заявник, посилаючись на всі заяви, вказував, що тимчасові заборони, накладені на його майно за клопотанням Фонду страхування банківських вкладів (The Savings Deposit Insurance Fund), які в деяких справах тривали в середньому більше 10 років, необґрунтовано позбавили його значної частини його активів, в порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції, навіть незважаючи на те, що Фонд в основному відшкодував свої заявлені збитки від більшості акціонерів банків шляхом претензійного врегулювання (пункт 110 рішення).

*Щодо скарги за пунктом 1 статті 6 Конвенції*

ЄСПЛ підкреслив, що визначення судових витрат у цій справі охоплюється пунктом 1 статті 6 Конвенції (див. *Robins v. the United Kingdom*, 23 вересня 1997 року, §§ 28 та 29, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-V; *Rotaru v. Romania* [ВП], no. 28341/95, § 78, ECHR 2000-V; та *Pyrobotys A.S. Restrukturalizacii v. Slovakia* (dec.), no. 40050/06, § 59, 3 листопада 2011 року), а тому є застосовним (пункт 133 рішення).

ЄСПЛ нагадав, що вимога про сплату судового збору цивільним судам у зв'язку з позовами, які вони покликані розглянути, не може розглядатись як обмеження права на доступ до суду, що саме собою є несумісним з пунктом 1 статті 6 Конвенції (див. *Stankov v. Bulgaria*, no. 68490/01, § 52, 12 липня 2007 року). Проте, сума збору, оцінена у світлі конкретних обставин цієї справи, зокрема здатність заявника сплатити її та стадія провадження, на якій було застосовано таке обмеження, є факторами, що грають

ключову роль для визначення того, чи скористалась особа своїм правом на доступ до суду та чи було «...слухання судом» (див. *Kreuz v. Poland*, no. 28249/95, § 60, ECHR 2001-VI) (пункт 134 рішення).

Крім того, ЄСПЛ у справі *Stankiewicz v. Poland* (no. 46917/99, § 60, ECHR 2006-VI) вказав, що можуть бути ситуації, за яких питання, пов'язані з визначенням судових витрат можуть бути відповідними для оцінки того, чи були в цивільній справі дотримані вимоги пункту 1 статті 6 Конвенції в цілому (пункт 135 рішення).

ЄСПЛ визнав, що ключове питання в цій скарзі стосувалося того, чи був заявник зобов'язаний відшкодувати судові витрати у спорі з Фондом, незважаючи на той факт, що спір не був розглянутий по суті у зв'язку із втратою цими провадженнями сенсу в силу врегулювання заборгованості між Фондом та третіми особами. З огляду на скаргу заявника ЄСПЛ не визнав, що ця справа стосувалася стверджуваного «надмірного характеру витрат» чи питання «доступу до суду». Крім цього, ця справа не має нічого спільного із ситуацією у справі *Sace Elektrik Ticaret ve Sanayi A.Ş. v. Turkey* (no. 20577/05, 22 жовтня 2013 року), у якій йшлося про автоматичний та надмірний штраф, накладений на компанію-заявника, за порушення безуспішного провадження проти банку, переданого в управління Фонду, в якому суди не були наділені дискреційними повноваженнями із цих питань і закон не передбачав максимальної межі розміру штрафу. Зрештою, незважаючи на те, що провадження у справі заявника не завершилось ухваленням рішення по суті, воно по факту завершилось на користь заявника, коли суди визнали позов позбавленим мети (див. *mutatis mutandis*, *Pyrobotys A.S. Restrukturalizacii*, цит. вище, § 63). Із цієї причини Суд розгляне скаргу з точки зору вимог справедливості (пункт 136 рішення).

Суд не вважає необґрунтованим те, що національні суди реалізують повноваження з визначення того, яка сторона сплачує судові витрати, коли справа не може бути розглянута по суті. ЄСПЛ далі взяв до уваги тлумачення судами національного законодавства, за яким у випадках, якщо провадження стає недоцільним, суди, з метою ухвалення рішення стосовно судових витрат, можуть *prima facie* визначити, хто мав рацію на момент подачі позову (див. пункти 94-95 цього рішення). ЄСПЛ також зазначив, що жодних винятків із цього правила не існує ані в праві, ані в тлумаченні судами. З урахуванням цього завдання Суду полягало не в тому, щоб абстрактно переглядати національне право, а в тому, щоб розглянути питання того, в який спосіб це право застосовувалося до заявника. За конкретних обставин справи це означає, що Суд мав визначити, чи не поставив обов'язок сплати судового збору заявника у явно невідповідне становище порівняно з Фондом (пункт 137 рішення).

У зв'язку із цим ЄСПЛ підкреслив, що національні суди не визнали позов Фонду до заявника явно необґрунтованим. У висновках експертів, наданих під час провадження, було встановлено, що видача кредитів компаніям основного акціонера банку не відповідає національному законодавству та добросовісній банківській діяльності. Із цієї підстави суди встановили, що умови для особистого банкрутства заявника були дотримані. Заявник мав можливість надати свої аргументи проти цих висновків та не

зазнав будь-яких процесуальних труднощів. Зрештою, Фонду не можна було дорікнути в тому, що він порушив зловмисний чи необґрунтований позов до заявника, або в недостатній старанності у продовженні провадження. Тому ЄСПЛ дійшов висновку, що відповідальність за судові витрати була визначена національними судами у справедливий та змагальний спосіб (пункт 138 рішення).

Наведені вище міркування є достатніми для висновку Суду про відсутність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо цих проваджень (пункт 139 рішення).

### *Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції*

ЄСПЛ підкреслив, що в попередніх справах, де тривалі превентивні заходи мали наслідком порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції, констатація порушення ґрунтувалася на сукупності факторів. Хоча тривалість часу, впродовж якого ці заходи були чинними, є ключовою частиною оцінки Суду (див. *Forminster Enterprises Limited*, цит. вище, § 77), обсяг та характер цих обмежень, а також наявність чи відсутність процесуальних гарантій є не менш важливими (пункт 151 рішення).

До прикладу, у справі *JGK Statyba Ltd and Guselnikovas* (цит. вище, §§ 130–33) порушення було обумовлене не лише тим фактом, що обмеження діяли більше ніж 10 років, а й тим, що національні суди не розглянули жоден з альтернативних чи менш обмежувальних заходів і розглядали це питання непослідовно, особливо з урахуванням того, що права власності компанії-заявника вже були встановлені попереднім остаточним та обов'язковим рішенням суду (пункт 152 рішення).

У справі *Džinić* (цит. вище, §§ 70–82), де заходи тривали два з половиною роки в рамках кримінального провадження, ЄСПЛ встановив, що такий захід був непропорційним, оскільки вартість конфіскованого майна була майже в 9 разів більша, аніж дохід, отриманий у результаті вчинення правопорушення, і національні суди не здійснили оцінку цього.

У справі *Uzan and Others* (цит. вище, §§ 212–15) на заявників були покладені тимчасові заборони у зв'язку з тим, що їхні родичі чи їхні керівники були обвинувачені в нецільовому використанні коштів державного бюджету в рамках діяльності банку. Для деяких заявників ці заходи тривали більше 10 років, тим часом як щодо інших все ще застосовувалися заходи на час ухвалення рішення Судом. ЄСПЛ, дійшовши висновку про наявність порушення, взяв до уваги декілька факторів. Хоча він зазначив, що початкова реалізація цих заходів могла вважатися пропорційною, обсяг обмежень був надто широким і з часом став непропорційним. У зв'язку із цим ЄСПЛ підкреслив, що заявники не змогли скористатися будь-яким індивідуальним переглядом цих заходів, що були вжиті автоматично, загально та негнучко і застосовувалися після припинення кримінального провадження чи ухвалення виправдувального вироку, і рішення про сплату було скасовано компетентними судами. Крім того, заявники не могли скористатися жодними процесуальними гарантіями для ефективного оскарження цих заходів, що були застосовані до них у рамках кримінального провадження, сторонами якого вони не були. Зрештою Суд відзначив, що в матеріалах справи не було доказів того, що самі заявники були причетні до вчинення злочинів (пункт 152 рішення).

Застосовуючи вказані принципи до цієї справи, ЄСПЛ наголосив, що загальна тривалість тимчасових заборон у межах оскаржуваного провадження стосовно заявника була значною. Хоча Суд надає особливу вагу цьому факту, він має взяти до уваги інші відповідні фактори для з'ясування того, чи сукупна тривалість тимчасових заборон, накладених на активи заявника, була компенсована урівноважувальними інтересами у справі. У зв'язку із цим Суд підкреслив, що обсяг тимчасових заборон щодо заявника не був непропорційним майновим втратам, заявленим Фондом до заявника. Оскільки заявник міг у разі припинення провадження не на його користь оголосити себе банкрутом і на всі його активи було накладено арешт для задоволення вимог Фонду, вартість його заморожених активів не перевищувала фінансових ризиків, з якими він зіштовхнувся (див., *mutatis mutandis*, *Apostolovi v. Bulgaria*, по. 32644/09, § 102, 7 листопада 2019 року, та на противагу цьому *Džinić*, цит. вище, § 80). Крім цього, національні суди поступово скорочували обсяг застосування цих заходів для того, щоб надати заявникові можливість користуватися своїм рухомим майном та використовувати свою заробітну плату та пенсію за віком. Що більш важливо, національні суди не затягували з переглядом обсягу та міри цих заходів з урахуванням складності справи. Оскаржувані заходи були предметом судового перегляду за клопотанням заявника, і тому не могли вважатися такими, що застосовні автоматично чи негнучким чином (порівняйте, *Uzan and Others*, цит. вище, § 215). Зрештою, ЄСПЛ також визнав доцільним те, що тимчасові заборони були прийняті під час провадження, яке стосувалося відповідальності заявника як колишнього генерального директора банків за схвалення значної кількості кредитів більшості акціонерам банків, і що національні суди знайшли певні елементи в матеріалах справи, що вказували на його винуватість (порівняйте, *Uzan and Others*, цит. вище, § 212, та *Lachikhina v. Russia*, по. 38783/07, § 63, 10 жовтня 2017 року, в якому Суд у своїй оцінці пропорційності відзначив відсутність вказівок на те, що заявники були залучені до вчинення правопорушень, у зв'язку з якими їхні активи було конфісковано чи арештовано) (пункт 153 рішення).

Наведені вище міркування є достатніми для висновку Суду, що за обставин цієї справи тимчасові заборони не становили непропорційного втручання у право заявника на мирне володіння своїм майном (пункт 154 рішення).

### Висновок

Відсутність порушення статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Відсутність порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 16 березня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

GAVRILOVA AND OTHERS v. Russia (№ 2625/17)

## Обставини справи

Заявниками у справі є п'ятеро громадян Російської Федерації, які народились у період між 1944 і 1985 роками та проживають у Росії.

Справа стосується визнання судом недійсними свідоцтв про право власності заявників на земельні ділянки, які вони придбали в межах низки угод, та повернення цих ділянок у власність держави на тій підставі, що вони належали до «лісових ресурсів».

Земельна ділянка розташовувалась у парку розваг «Лісне» в Гачинському районі (Ленінградська область).

У вересні 2014 року Федеральне агентство з управління державним майном (далі – Агентство) подало позов до заявників та ще п'яťох осіб, які придбали землю на зазначеній земельній ділянці, про визнання за державою права власності на відповідні ділянки.

Гачинський міський суд відхилив позов на тій підставі, що органи державної влади повинні забезпечувати захист державного майна і що заявники як добросовісні покупці не повинні бути покарані за недбалість органів державної влади. Однак у квітні 2016 року Ленінградський регіональний суд задовольнив апеляційну скаргу Агентства. Апеляційний суд, зокрема, постановив, що земельна ділянка є частиною земель національних ресурсів лісового господарства та належить державі і що вона не могла бути приватизована до того часу, поки не буде змінено її категорію / цільове призначення, чого в цій справі зроблено не було. Касаційна скарга заявників була відхилена двома рішеннями, ухваленими в липні 2016 року.

Посилаючись на статтю 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності), заявники у справі скаржилися на скасування їхнього права власності на придбані земельні ділянки.

## Оцінка Суду

### *Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності)*

ЄСПЛ зазначив, що скасування правовстановлюючих документів заявників становило «позбавлення власності». Крім того, ЄСПЛ підкреслив, що оскаржуваний захід переслідував мету суспільного інтересу в управлінні органами влади земельними ресурсами та охорони лісу як частини природного середовища, що вимагало відповідної політики територіального / просторового розвитку. У зв'язку із цим ЄСПЛ повторив, що захист навколишнього середовища є причиною стійкого й постійного інтересу суспільства, а отже, і державних органів влади.

ЄСПЛ зазначив, що пропорційність втручання передбачає досягнення справедливого балансу між вимогами суспільних інтересів та вимогами забезпечення

захисту основоположних прав людини. Цей баланс порушується в разі, якщо відповідна особа повинна нести «індивідуальний та надмірний тягар».

Аналізуючи пропорційність заходу, крім поведінки органів державної влади, ЄСПЛ часто брав до уваги і ставлення власника майна, включаючи ступінь вини або турботи, які він чи вона проявляли.

У цій справі, що стосується поведінки органів влади, ЄСПЛ зазначив, що вони, з одного боку, діяли повільно: не зареєстрували права власності держави на земельну ділянку та належність її до частини національних лісових ресурсів, не вчиняли дій упродовж майже 24 років (з 1991 року), хоча знали, що держава втратила право власності на земельну ділянку, допустили її занедбання та поступове знищення лісових угідь. З іншого боку, вони підтвердили категорію та призначення земельної ділянки, а також операції, пов'язані з нею та з ділянками, утвореними після поділу. З урахуванням цього органи державної влади не дотрималися свого зобов'язання діяти оперативно та старанно.

Крім того, під час розгляду позову про визнання права власності за державою, апеляційний суд, який погодився, що заявники діяли добросовісно, не урівноважив конкуруючі державні та приватні інтереси: він лише встановив, що земельна ділянка (предмет спору) завжди була державною власністю і не могла бути приватизована. ЄСПЛ вважав, що суд не врахував добросовісність покупців в порушення вимог Конвенції та позиції Верховного суду та Конституційного суду.

Крім того, тоді як суд першої інстанції зазначив, що мета суспільного інтересу могла бути досягнута менш радикальними заходами, наприклад, шляхом придбання державою земельних ділянок заявників або шляхом надання їм інших, але рівноцінних ділянок, апеляційний суд таких можливостей не розглянув.

Так, регіональний суд установив, що вплив строку позовної давності не має застосовуватися як засіб виправдання протиправних дій, вчинених проти власника – держави – і що Агентство не знало про порушення прав держави до повідомлення органами прокуратури, хоча згідно з висновками суду, яких не заперечив Регіональний (апеляційний) суд, минуло більше 20 років з моменту першої операції із землею. Такий підхід не тільки суперечив практиці Вищого господарського суду, але й позбавив встановлених законом норм про вплив строку позовної давності будь-якого реального ефекту, ставлячи його в залежність від результатів перевірок, проведених органами прокуратури, що може зайняти кілька років, а то й кілька десятиліть після приватизації об'єкта нерухомого майна. Це надало державним органам влади непропорційну перевагу тому, що заходи з повернення права власності практично не мали жодних часових обмежень і це створювало загрозу ринку нерухомості.

Що стосується поведінки заявників, ЄСПЛ зауважив, що вони не обвинувачувались у недобросовісних діях або прояві недбалості у придбанні земельних ділянок. ЄСПЛ не встановив підстав вважати, що це мало місце в цій справі. ЄСПЛ також зазначив, що ліси, розташовані на території муніципалітетів, не були класифіковані як «земельні ділянки лісового фонду» згідно з попереднім Лісовим кодексом і могли бути

розташовані в районах, не класифікованих як лісові ресурси згідно з новим Лісовим кодексом, і тому могли бути приватизовані.

У результаті заявники, діючи добросовісно й довіряючи органам державної влади та без засобів виявлення будь-яких порушень у процедурі придбання земельних ділянок, могли легітимно очікувати, що, набуваючи право власності на ці ділянки, принаймні деякі з яких включали ліси, розташовані на території муніципалітету, вони діяли відповідно до закону та на законних підставах. Справа в тому, що ані добросовісність заявників, ані той факт, що ситуація склалась таким чином не з їхньої вини, не згадувалися під час розгляду справи національними судами.

Отже, ЄСПЛ дійшов висновку, що заявники, які не допустили неправомірних дій, мали зазнати наслідків від помилок органів державної влади та жорсткого застосування положень про повернення права власності, без отримання жодної компенсації. Таким чином, був порушений справедливий баланс між вимогами суспільного інтересу та необхідністю захисту майнових прав заявників і мало місце порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

### Висновок

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 16 березня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.



**DABIĆ v. Croatia** (№ 49001/14)

## Обставини справи

Заявник проживав у своєму будинку в селі Petrinjas, поблизу Sunja (Хорватія). У серпні 1995 року, під час військової операції хорватської армії за кодовою назвою «Буря» (*Oluja*), заявник залишив Хорватію.

27 вересня 1995 року набрав чинності Закон про тимчасове вилучення та управління певним майном (Закон про секвестрацію). Цим Законом передбачалося, що майно, належне особам, які залишили Хорватію після 17 жовтня 1990 року, підлягало вилученню (тобто передачі в розпорядження) під контроль Держави. Закон також наділяв місцеву владу повноваженнями тимчасово розміщувати інших осіб у житлі, яке належало до такого майна.

23 березня 1996 року муніципальна житлова комісія Sunja (далі – комісія) ухвалила рішення про надання Д. В. та його родині, біженцям з Боснії та Герцеговини, права тимчасово використовувати будинок заявника.

5 серпня 1998 року набув чинності Закон про скасування Закону про секвестрацію, яким передбачалося, що особи, чие майно під час їхньої відсутності було вилучено та використано для розміщення інших осіб, мають звернутися до відповідних місцевих органів влади – житлових комісій – із заявою про повернення майна.

У 2000 році заявник звернувся із заявою про повернення йому будинку; ця заява була задоволена комісією 24 квітня 2001 року, і Д. В. зобов'язали звільнити будинок.

Д. В. зі своєю родиною звільнили будинок 21 березня 2003 року.

Після того як будинок було повернуто заявникові, він констатував, що все рухоме майно в будинку, а також деякі автомобілі та худоба були викрадені, а будинок – пошкоджено.

У 2003 році заявник звернувся до муніципального суду з позовом проти держави, муніципалітету та Д. В., вимагаючи відшкодування завданої шкоди в розмірі 224 000 хорватських кун за викрадене та пошкоджене майно.

Зрештою Д. В. помер, і заявник відкликав свої позовні вимоги до нього.

20 лютого муніципальний суд відмовив у задоволенні позову заявника у зв'язку з відсутністю правових підстав для відповідальності держави за цих обставин.

Окружний суд відхилив апеляцію заявника в частині компенсації за викрадене та пошкоджене майно, проте скасував рішення суду першої інстанції стосовно вимог заявника про компенсацію за неможливість використання ним свого будинку.

Під час поновленого провадження заявник відмовився від частини своїх вимог і йому зрештою було присуджено 18 905,12 хорватських кун компенсації за неможливість користуватися своїм будинком.

Верховний суд залишив це рішення без змін, а Конституційний суд відхилив конституційну скаргу заявника.

Заявник скаржився, що його майно було викрадено, зруйновано та пошкоджено і що відповідальність за це покладалася на державу.

## Оцінка Суду

ЄСПЛ підкреслив, що він уже розглядав низку справ щодо наслідків Закону про секвестрацію (див., зокрема, *Radanović v. Croatia*, no. 9056/02, 21 грудня 2006 року; *Kunić v. Croatia*, no. 22344/02, 11 січня 2007 року, та *Brajović-Bratanović v. Croatia*, no. 9224/06, 9 жовтня 2008 року). У цих справах Суд встановив порушення пункту 1 статті 6 Конвенції та/або статті 1 Першого протоколу до Конвенції у зв'язку із тривалою нездатністю заявників відновити своє володіння та використовувати своє майно в результаті надмірної тривалості провадження або нездатності держави своєчасно забезпечити тимчасових мешканців альтернативним житлом (пункт 47 рішення).

У цій справі будинок заявника було повернуто, і йому присудили компенсацію за неможливість його використовувати (див. пункти 9–10, 21 цього рішення). Він не скаржився на продовжану неможливість повернути володіння своїм будинком чи на те, що присуджена компенсація була надто низькою. Навпаки, він скаржився, що його будинок було пошкоджено та розкрадено (див. пункти 33 та 35 цього рішення).

Насамперед ЄСПЛ зазначив, що з урахуванням висновків національних судів у цій справі (див. пункт 22 цього рішення) у нього не було підстав для сумніву у факті того, що впродовж певного часу, до того як будинок було повернуто заявникові, численні рухомі речі, належні йому, зникли з будинку чи були зруйновані і що сам по собі будинок був пошкоджений (пункт 49 рішення).

Як заявник, так і Уряд, як вбачається, погодилися з тим, що будинок було пошкоджено та розкрадено Д. В., тимчасовим мешканцем, якому держава довірила будинок заявника в 1996 році (див. пункти 7, 35 та 45–46 цього рішення). Проте питання полягало в тому, чи може бути держава відповідальною за це, і якщо так, то якою мірою (пункт 50 рішення).

У зв'язку із цим ЄСПЛ, по-перше, нагадав, що справжня, ефективна реалізація права, захищеного статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, не лише залежить від обов'язку держави не втручатись, а й може вимагати позитивних заходів захисту, особливо в разі, якщо є прямий зв'язок між заходами, які заявник може легітимно очікувати від органів влади, та ефективною реалізацією свого права власності (див., *Öneriyıldız v. Turkey* [ВП], no. 48939/99, § 134, ECHR 2004-XII, та *Broniowski v. Poland* [ВП], no. 31443/96, § 143, ECHR 2004-V) (пункт 51 рішення).

Зокрема, коли втручання у право на мирне володіння своїм майном здійснюється приватною особою, у держави виникає позитивне зобов'язання забезпечити, щоб у межах її правової системи майнові права були достатньо захищені законом і щоб були передбачені належні засоби правового захисту, за допомогою яких жертва втручання може досягати відновлення своїх прав, зокрема, у разі необхідності, шляхом пред'явлення вимоги про відшкодування будь-якої шкоди (див. *Kotov v. Russia* [ВП], no.

54522/00, § 113, 3 квітня 2012 року та *Blumberga v. Latvia*, no. 70930/01, § 67, 14 жовтня 2008 року) (пункт 52 рішення).

ЄСПЛ підкреслив, що шкода, завдана будинку заявника, та його розкрадання мали місце в контексті повернення біженців та переміщених осіб, коли в держави може виникати конкретне зобов'язання із запобігання знищенню чи розкраданню спірного або залишеного майна (див. міжнародні документи та документи Ради Європи, згадані в пунктах 31–32 цього рішення) (пункт 53 рішення).

ЄСПЛ далі відзначив, що проголошеною метою Закону про секвестрацію був захист та збереження майна, залишеного власниками, які покинули Хорватію під час чи після війни (див. пункти 25, 36 та 41 цього рішення), і що саме держава здійснила первинне вилучення (секвестрацію) будинку заявника для власних потреб, пов'язаних з наданням житла для біженців та внутрішньо переміщених осіб (див. пункти 6–7 цього рішення). Відповідно, держава надала вилучене майно заявника, без його згоди, Д. В. в тимчасове користування (див. пункт 7 цього рішення). Пізніше Д. В. розграбував та пошкодив це майно (див. пункти 13 та 49–50 цього рішення). Тому Суд вважав, що зазначена шкода та розкрадання не можуть відділятися від попереднього втручання, а саме первинного вилучення майна заявника державою на підставі Закону про секвестрацію (пункт 54 рішення).

У цьому контексті ЄСПЛ хотів би знову нагадати, що коли органи влади вилучають майно, вони також беруть на себе обов'язок з його збереження та несуть відповідальність за його пошкодження та/або втрату (див. *Dzugayeva v. Russia*, no. 44971/04, §§ 27–28, 12 лютого 2013 року). У таких випадках завдана фактична шкода не має бути більш значною, аніж та, яка є невідворотною, щоб бути сумісною зі статтею 1 Першого протоколу до Конвенції (див. *Raimondo v. Italy*, 22 лютого 1994 року, § 33, Series A no. 281 A; *Jucys v. Lithuania*, no. 5457/03, § 36, 8 січня 2008 року, та *Tendam v. Spain*, no. 25720/05, § 50, 13 липня 2010 року). Як наслідок, вилучаючи майно, органи влади мають не тільки вживати заходів, необхідних для його збереження, а й національне законодавство також має передбачати можливість порушення провадження проти держави задля отримання компенсації шкоди, завданій в результаті незбереження такого майна у відносно хорошому стані (див. *Tendam*, цит. вище, § 51, 13 липня 2010 року) (пункт 55 рішення).

Саме у світлі цих принципів Суд у справі *East West Alliance Limited v. Ukraine*, no. 19336/04, § 204–207, 23 січня 2014 року встановив порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції у зв'язку з тим, що вилучені органами влади літаки були пошкоджені та піддані вандалізму під час перебування у держави. Суд зазначив, що відповідальність за майнову шкоду літакам покладена на державу, оскільки немає жодних доказів того, що шкода була неминучою (*ibid.*, § 206) (пункт 56 рішення).

На думку Суду, ці міркування (пункти 55–56 цього рішення) застосовні рівнозначно, якщо не *a fortiori* (тим більше), за обставин цієї справи, в якій держава вилучила майно та передала його в користування особі, яка пізніше його розкрала та пошкодила (пункт 57 рішення).

З огляду на наведене ЄСПЛ встановив, що відповідальність за шкоду, завдану в результаті пошкодження та розкрадання будинку заявника, лежить не лише на безпосередньому виконавцеві, а й на державі. Суд далі відзначив, що завдану шкоду не можна вважати неминучою. Проте національні суди вказали, що держава не несе відповідальності за цю шкоду та відхилила позов заявника про компенсацію (див. пункти 19–20, 22 та 24 цього рішення) (пункт 58 рішення).

Із цього слідувало, що в цій справі Держава не виконала своїх позитивних зобов'язань за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції (пункт 59 рішення).

### Висновок

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 18 березня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

### РІШЕННЯ ПРО ВІДХИЛЕННЯ ЗАПИТУ ПРО НАДАННЯ КОНСУЛЬТАТИВНОГО ВИСНОВКУ НА ПІДСТАВІ ПРОТОКОЛУ № 16 ДО КОНВЕНЦІЇ

Відмова ЄСПЛ у наданні висновку на консультативний запит Верховного суду Словаччини

#### Обставини справи

Верховний суд Словаччини звернувся до ЄСПЛ із запитом про надання консультативного висновку 19 листопада 2020 року.

Верховний суд зазначав, що цей запит зроблений у контексті кримінального провадження проти офіцера поліції І. Е. після тверджень про те, що він вчинив напад на жінку у 2014 році. Розслідування було проведене Інспекційною службою Міністерства внутрішніх справ – органом, відповідальним за проведення розслідування тверджень стосовно офіцерів поліції та служб безпеки. 19 серпня 2014 року офіцер поліції І. Е. був обвинувачений у порушенні громадського порядку та заподіянні тілесних ушкоджень, після чого обвинувальний акт було передано до суду 23 липня 2015 року. Національні суди двох рівнів юрисдикції визнали його винним за пред'явленим обвинуваченням та призначили покарання у вигляді 1000 євро штрафу.

У 2019 році І. Е. подав касаційну скаргу з питань права на вирок до Верховного суду. І. Е., зокрема, оскаржував факт проведення розслідування його справи Інспекційною службою Міністерства внутрішніх справ.

У своєму запиті Верховний суд запитав у ЄСПЛ висновок щодо того, чи відповідає функціонування такого державного органу, як Інспекційна служба Міністерства внутрішніх справ, критеріям, установленим Конвенцією, згідно зі статтями 2, 3 та пунктом 1 статті 6 Конвенції в контексті розслідування злочинів, учинених офіцерами поліції, ураховуючи той факт, що такі розслідування мають бути проведені незалежним та безстороннім органом, та враховуючи роль такого державного органу в судовому розгляді.

Словаччина є третьою державою, яка звернулася із запитом в порядку Протоколу № 16 Конвенції.

#### Рішення Суду

ЄСПЛ мав вирішити, чи відповідав запит критеріям, наведеним у статті 1 Протоколу № 16 до Конвенції. Окрім відповідності іншим вимогам, запит мав стосуватися «принципових питань щодо тлумачення або застосування прав і свобод, визначених Конвенцією або протоколами до неї» та «лише справи, що перебуває у провадженні запитуючого суду». ЄСПЛ мав обов'язково пояснити причини в разі відмови в наданні висновку.

ЄСПЛ нагадав, що відповідно до преамбули Протоколу № 16 до Конвенції мета та призначення процедури надання консультативного висновку полягає в подальшому зміцненні взаємодії між Судом та національними органами влади і також у підтримці виконання Конвенції згідно з принципом субсидіарності. Крім цього, ЄСПЛ повторив, що він не має повноважень оцінювати обставини справи, оскільки метою висновку є надання вказівок / консультацій, а не вилучення справи з національної системи, і що він повинен обмежити свій висновок «питаннями, які прямо пов'язані з провадженням, яке триває, на національному рівні».

ЄСПЛ підкреслив, що питання висновку стосувалися лише справедливості судового розгляду у справі обвинуваченого, що релевантно статті 6 Конвенції, проте не статтям 2 та 3 Конвенції. Що стосується національного провадження, то Суд вказав, що ключовим питанням було те, чи було провадження в цілому справедливим. Зокрема, для цілей статті 6 Конвенції суд має бути незалежним від органів законодавчої та виконавчої влади, а також від сторін.

ЄСПЛ визнав таким, що заслуговує на увагу, факт, що у своєму попередньому узагальнювальному висновку (№ 62/2015), підготовленому для запитувачого суду у 2015 році, він встановив, що «гарантія незалежності, надана обвинуваченому судом, була недоступною потерпілій особі, якщо лише справа не доходила до стадії судового розгляду по суті».

На думку Суду, наявним у цьому узагальненні висновком про те, що для забезпечення права обвинуваченого на справедливий суд під час судового розгляду суттєво важливе значення має незалежність суду першої інстанції, Верховний суд надав відповідні вказівки стосовно питання, що розглядається Судом.

ЄСПЛ визнав, що питання в запиті про надання консультативного висновку, а саме їх характер, ступінь новизни та/або складності тощо, не стосувалися питання, щодо якого запитуваному суду була потрібна допомога ЄСПЛ для забезпечення дотримання прав за Конвенцією під час розгляду справи, що перебуває в його провадженні.

Тому цей запит про надання консультативного висновку не відповідав вимогам статті 1 Протоколу № 16 до Конвенції.

### Висновок

ЄСПЛ визнав запит про надання консультативного висновку таким, що не відповідає вимогам статті 1 Протоколу № 16 до Конвенції.

## Рішення ЄСПЛ, ухвалені проти України

### Стаття 2 Конвенції (право на життя)

**OSADCHA AND OTHERS v. Ukraine** (№ 55896/10 та 6 інших заяв): неефективне розслідування обставин смерті родичів заявників, які загинули в результаті дорожньо-транспортних пригод – порушення (процесуальний аспект)

### Стаття 3 Конвенції (заборона катування)

**DEMBO AND OTHERS v. Ukraine** (№ 2778/18 та 46 інших – див. Додаток до рішення): відсутність перспективи звільнення від покарання у вигляді довічного позбавлення волі – порушення

### Стаття 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність)

**BEREZA v. Ukraine** (№ 67800/12): необґрунтований привід заявника на допит як свідка – порушення

**KOSTYNA v. Ukraine** (№ 41763/19): надмірна тривалість досудового тримання під вартою – порушення

**TURDIKHOJAEV v. Ukraine** (№ 72510/12): неналежні умови ув'язнення заявника, поміщення його до металеві клітки під час судового засідання та тримання заявника під вартою в межах процедури екстрадиції після визнання його Швецією біженцем – порушення статті 3 та пунктів 1 і 5 статті 5 Конвенції

**LABAZNIKOV v. Ukraine** (№ 7670/11): свавілля та необґрунтованість рішення про тримання під вартою та надмірна тривалість кримінального провадження – порушення пунктів 1 статей 5 та 6 Конвенції

**ALEKSANDROVSKAYA v. Ukraine** (№ 38718/16): поміщення заявниці до металеві клітки під час судового засідання, незаконність та необґрунтованість її затримання та тримання під вартою – порушення статті 3, підпункту «с» пункту 1 та пункту 3 статті 5 Конвенції

**AVRAIMOV v. Ukraine** (№ 71818/17): неналежні умови ув'язнення, необґрунтованість рішень судів про продовження строку тримання заявника під вартою, відсутність ефективного та здійснюваного права на компенсацію у зв'язку із триманням під вартою, що суперечило пункту 3 статті 5 Конвенції – порушення статті 3, пунктів 3 та 5 статті 5 Конвенції

### Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)

**KOCHURA AND OTHERS v. Ukraine** (№ 43534/19 та 4 інших – див. Додаток до рішення): надмірна тривалість кримінального провадження та відсутність ефективного засобу правового захисту – порушення

**KATSYUK AND KAMENETSKA v. Ukraine** (№ 7869/20 та 14942/20): надмірна тривалість цивільного провадження та відсутність ефективного засобу правового захисту – порушення

**VALENTYN IVANOV v. Ukraine** (№ 9021/11): нерозгляд національними судами конкретного та доцільного аргументу, що мав важливе значення для результату розгляду справи заявника стосовно виплати надбавки згідно зі статусом «дитини війни» до його пенсії – порушення

### **Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції (захист права власності)**

**BORISOV v. Ukraine** (№ 2371/11): знесення нерухомого майна заявника на підставі помилкового рішення суду та надмірна тривалість цивільного провадження – порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції та статті 6 Конвенції

### **Стаття 34 Конвенції (індивідуальні заяви)**

**UDOVENKO v. Ukraine** (№ 33040/08): вчинення установою виконання покарань перешкод заявнику в підготовці ним своєї заяви до Суду – порушення



Огляд рішень Європейського суду з прав людини (березень 2021 року). Рішення за період із 01.03.2021 по 31.03.2021 / Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. – Київ, 2021. – 56 с.

**Застереження:**

1. Огляд окремих судових рішень, зокрема і їх переклад, здійснюють працівники департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду з використанням матеріалів, розміщених на вебсайтах Європейського суду з прав людини:

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

<https://hudoc.echr.coe.int>

2. Огляд рішень здійснено з метою ознайомлення з їх коротким змістом. Для повного розуміння суті висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним на вебресурсах Європейського суду з прав людини.

3. Інформація має суто допоміжний та довідковий характер та не має на меті висвітлити суть усієї проблематики, яка вирішується відповідними судовими рішеннями.

Стежте за нами онлайн

 [fb.com/supremecourt.ua](https://fb.com/supremecourt.ua)

 [t.me/supremecourtua](https://t.me/supremecourtua)

 [@supremecourt\\_ua](https://@supremecourt_ua)